

PRILOG POZNAVANJU BAROKNOG OLTARA U CRKVI SV. ANTE IZ CRKVE- PEĆINE SV. ANTE OPATA U ŠIBENSKOM KANALU SV. ANTE¹

Ivana Prijatelj Pavičić

- 1 Rad je nastao u sklopu istraživanja špilje sv. Ante Opata u šibenskom kanalu sv. Ante. Priključivši se kolegama Emilu Podrugu i Josipu Paviću na projektu istraživanju spomenute špilje, zainteresirala sam se za sačuvani inventar pećine sv. Ante. Kao rezultat tog projekta objavljena je knjiga Podrug, Pavić, Prijatelj Pavičić, Bedić et al., *Crkva, pustinja, bunker. Špilja sv. Ante u kanalu pred Šibenikom*. O istraživanjima sam s kolegama E. Podrugom i J. Pavićem održala referat pod naslovom „Špilja sv. Ante kod Šibenika – mjesto crkvene, pustinjačke i vojne baštine“ na međunarodnom znanstveno-stručnom skupu *Važnost zaštićenih područja za očuvanje prirodnih i kulturnih vrijednosti i održivi razvoj lokalne zajednice*, koji je 18.–20. listopada 2023. organizirala Javna ustanova Priroda Šibensko-kninske županije u Šibeniku.

Izvorni znanstveni članak / Original scientific paper
UDK 726:272-526.2](497.581.2)“16/17“

Sažetak:

U članku se obrađuje barokni urušeni oltar koji se nalazi u crkvi-pećini sv. Ante u Kanalu rijeke Krke kod Šibenika. Na temelju analize sačuvane arhivske građe autorica pokazuje da je oltar mogao nastati oko 1726. godine, kada se u dokumentima navode podatci vezani uz njegovu izradu, dovršenje i opremanje. Autorica pita precizne datacije njegova dovršenja ostavlja otvorenim, kao i pitanje identifikacije autora oltara. U zaključku rada postavlja se pitanje jesu li skromni, pustinjački ambijent kapele – špilje i otežani pristup od obale rijeke Krke do špilje sv. Ante utjecali na to da se naručitelji odluče za izradu jednostavnijeg tipa oltara, bez složenijih kiparskih ukrasa i inkrustracija od skupocjenoga višebojnog mramora na antependiju.

Ključne riječi: Šibenski kanal, sv. Ante Opat, barokni oltar, oltarna plastika, pustinjačke zajednice

Nekadašnja pustinjačka crkva sv. Ante Opata (Pustinjaka) smještena u pećini u kanalu rijeke Krke, po njoj nazvanom kanal sv. Ante, spominje se u arhivskoj građi već u trinaestom stoljeću.² Današnji, recentni pročelni zid pećine visok je dvanaest metara, a širok deset. Unutrašnjost pećine duga je 15 metara. Otvor pećine okrenut je prema sjeveru. Sa zapadne strane u pećini je sačuvan ostatak najstarijega zabilježenog oltara u crkvi. Od njega je ostala sačuvana samo niša u kojoj je bio smješten. Ona je i danas obzidana kamenjem. S obzirom na njegovu strukturu i tipologiju šibenski konzervator, povjesničar umjetnosti J. Čuzela pretpostavio je da je taj bočni, manji oltar u špilji bio gotički.³

- 2 O pustinjačkoj crkvi sv. Ante Opata u Kanalu sv. Ante vidi: Stošić, „Pećina sv. Ante Opata u šibenskom kanalu“; Stošić, *Sela šibenskog kotara*, 18–21; Miletić, Čuzela, *Crkva sv. Ante (kanal sv. Ante)*; Podrug, „Izveštaj o sondažnom istraživanju špilje sv. Ante“; Podrug, Pavić, Prijatelj Pavičić, „Povijest i kontekst korištenja špilje sv. Ante“, 9–107, 131–144. Crkva je nekoliko godina bila pod preventivnom zaštitom rješenjem Konzervatorskog odjela u Šibeniku. Trenutačno ima status neregistriranog objekta. Pri recentnim radovima u crkvi uklonjen je betonski podest za top koji se protezao u pravcu baroknog oltara.
- 3 Visina niše je 128 cm, a širina 110 cm. U elaboratu objavljen je cr-

Preciznija datacija toga bočnog, skromno sačuvanog oltara bit će moguća tek nakon objave rezultata istraživanja žbuke koja je na toj lokaciji pronađena.⁴ Naravno, za iscrpniju analizu tog oltara bit će potrebno provesti i istraživanja dosad neistražene arhivske građe o špilji sv. Ante koja se čuva u Biskupskom arhivu u Šibeniku i Državnom arhivu u Šibeniku.⁵

Crkvom je nekoć dominirao barokni oltar koji se danas nalazi u crkvi u ruševnom stanju. S desne strane špilje nalazi se kamenica – kamena škrinja na kojoj je bila uklesana 1451. godina. Zanimljivo je spomenuti da su to godine kad je Juraj Matejev Dalmatinac gradio katedralu u Šibeniku.⁶

U blizini pećine nekoć je bio lazaret koji je služio u vrijeme velikih epidemija zaraznih bolesti.⁷ U njezinoj blizini živjeli su pustinjaci.⁸ Špilja sv. Ante bila je crkveno vlasništvo sudeći prema sačuvanoj arhivskoj građi do 1936. godine (?). Te je godine bila zabilježena na Popisu crkvenih spomenika grada Šibenika koje je izradio don Krsto Stošić, šibenski

tež aktualnog stanja. Zasad nije pronađeno dovoljno elemenata za cjelovitu rekonstrukciju toga srednjovjekovnog oltara u špilji. Stošić, 1941., str. 18–19. Miletić, Čuzela, „Crkva sv. Ante (kanal sv. Ante)“.

4 Bočni oltar u špilji sv. Ante nalazi se u niši prirodne stijene lijevo od ulaza i čini se da je najstarija intervencija u njen prostor. Gornji dio oltara izdubljen je u litici, tj. kamenu živcu, i oblikovan je polukružno tako da podsjeća na bačvasti svod. Od gornjeg dijela oltara u stije- ni ostao je samo uklesani otisak za oltarnu sliku lučno oblikovanog vrha, dok je donji dio oltara bio zidan od kamena. U širini niše bila je postavljena oltarna menza od monolitnog kamena, od koje se danas prepoznaju samo fragmenti. Prostor za oltarnu palu nalazi se u niši koja ima *oblikovnu formu apside srednjovjekovne crkve*, kako piše J. Čuzela u elaboratu. Oltaru se pristupalo stubom koja je uništena. Oltarna niša prema pećini ima na zidovima dvije pravokutne rupe malih dimenzija za svetohranište što je, kako uočava konzervator mr. J. Čuzela, tipično za srednji vijek.

5 Zahvaljujem don Olegu Petroviću, voditelju Biskupskog arhiva u Šibe- niku, koji mi je omogućio da zajedno s kolegama Emilom Podrugom i Josipom Pavićem istražim ima li u kanonskim vizitacijama, koje se čuvaju u spomenutom Arhivu, podataka o špilji sv. Ante.

6 Stošić, „Pećina sv. Ante Opata u šibenskom kanalu“; Stošić, *Sela šiben- skog kotara*, 18–21; Miletić, Čuzela, „Crkva sv. Ante (kanal sv. Ante)“.

7 Ladić, „O šibenskim hospitalima i leprozorijima kasnog srednjeg vi- jeka prema bilježničkim spisima“, 159.

8 Pederin, „Šibenik (Sebenico) nel basso Medioevo sino al 1440“, 830. 20v). Pederin spominje Matu Gojarnica iz Petrova Polja pokraj Šibe- nika koji je 1434. zabilježen kao „heremita habitator ad locum Sancti Antonii“ (8/b, B. Arnulfo, f. 18r). Navodi da su ovdašnji pustinjaci bili „soggetti alla devozione francescana“; da im je uzor bio sv. Frane Asiški i da je njihova prisutnost na ovom lokalitetu bila „l'espressione dell'individualità urbana di Sebenico“.

„konservatorski povjerenik“, zajedno s Ljubom Karamanom, ravnateljem Konservatorskog ureda za Dalmaciju za potrebe Pravilnika grada Šibe- nika.⁹ Međutim, poznato je da je 1928. godine Vojna komanda u Šibeniku bez dozvole šibenskoga Biskupskog ordinarijata odobrila vojski rušenje njezina vanjskog zida i izradu novoga, betonskog zida kako bi napravila stražarnicu za smještaj vojnika. Toj akciji usprotivili su se i Konservator- ski ured za Dalmaciju, i šibenski biskup Jerolim Mileta. U dokumentima Arhiva Šibenske biskupije i Arhiva splitskoga Konzervatorskog odjela ni- sam uspjela pronaći datum kad postaje vojna baterija. Pretpostavlja se da je to bilo neposredno prije izbijanja Drugoga svjetskog rata. Od tog trenutka, pa donedavno (2011.) lijeva strana kanala rijeke Krke bila je u posjedu vojske. Stoga je pristup špilji – bunkeru bio strogo zabranjen.

Odlaskom armije s cijeloga tog prostora 2014. godine omogućen je i pristup pećini, nekadašnjoj crkvi. Godine 2014. sredstvima europskih fondova i Šibensko-kninske županije uz tu stranu kanala izgrađena je šetnica dugačka više od četiri kilometra, pa se danas može lako doći do špilje. Zahvaljujući tome, crkva sv. Ante Opata postala je ponovo pred- metom interesa ne samo znanstvenika i konzervatora nego i šire javno- sti.¹⁰ U članku bih pokušala obraditi nekadašnji glavni oltar u crkvi, kojim se dosada jedino intenzivnije pozabavio don Krsto Stošić.

Crkva je, izvorno, prema sačuvanim izvorima, bila pustinjačka.¹¹ Ka- snije je, čini se, zadobila i druge funkcije. U 19. stoljeću spominje se i kao ribarsko svetište. Zahvaljujući istraživanjima don Krste Stošića možemo pratiti njezino funkcioniranje od početka 17. stoljeća do 1927. godine.

9 Arhiv Konzervatorskog odjela u Splitu (dalje: Arhiv KO Split), 1936., br. 2, „Popis zgrada, utvrda, crkava i kapelica“, prijepis Krste Stošića datiran 18. 9. 1935., poslan Ljubi Karamanu; Arhiv KO Split, 1936., br. 2, dopis Ljube Karamana Gradskom poglavarstvu u Šibeniku od 13. 1. 1936. Za- hvaljujem dr. Sandi Bulimbašić, konzervatorici i Željku Primorcu, knjižni- čaru na dozvoli za uvid u građu Arhiva Konzervatorskog odjela u Splitu.

10 Odlaskom Hrvatske vojske, koja je od Jugoslavenske ratne armije preuzela vojarne i druga postrojenja na lijevoj obali Kanala sv. Ante, špilja je izgubila funkciju topovske baterije. Pristup špilji s mora po- novo postaje dozvoljen. Međutim, pristup špilji s kopna, zbog lošeg puta, bio je gotovo nemoguć do 2014. godine. Tad su uklonjeni ostaci betonske topovske bitnice koja se nalazila unutar špilje, poduzeto je arheološko istraživanje u špilji te naručen konzervatorski elaborat. Vidi: Miletić, Čuzela, „Crkva sv. Ante (kanal sv. Ante)“.

11 Prvi su se pustinjaci, poput sv. Pavla i sv. Antuna Pustinjaka, sv. Hi- lariona i Šimuna Stilita pojavili u Egiptu, Palestini i Siriji u 3. stoljeću. Monasi eremiti, stiliti i anahoreti u 4. i 5. stoljeću proširili su se na Malu Aziju i Europu. Mnogi od njih poput sv. Hilariona i sv. Jeronima bili su povezani s Dalmacijom.

Krajem 15. i početkom 16. stoljeća na istočnoj obali Jadrana nastaju brojni pustinjački samostani.¹² Posebno mjesto u teologiji tog doba imalo je oponašanje svetačkog života iz kojeg će nastati značajan europski pokret pod nazivom *devotio moderna*. Kako piše Radoslav Bužančić: „Pustinjačke zajednice traže samoću, useljavaju u ostatke napuštenih benediktinskih opatija i crkava, a one najradikalnije među njima, poput spomenutih pustinjaka, traže prirodna skloništa, najčešće pećine izvan naseljenih područja u nedirnutoj krajoliku.“¹³ Južna obala otoka Braća, kao i južni obronci poluotoka Marjana, otoka Čiova, Šolte, Hvara i drugih postaju mjesta na kojima nastaju novi pustinjački samostani i njihova imanja dajući poseban vizualni akcent kultiviranom krajoliku Dalmacije 16. stoljeća. Začetnik pustinjačkog monaštva, koje se osobito plodno razvilo u Egiptu i na Srednjem istoku, bio je upravo sv. Ante Opat, nazvan pustinjakom i ocem pustinjaka. Ideal pustinjaštva i posvećenog života, po sv. Jeronimu, bio je povučen život u molitvi što svjedoči njegovo geslo iz poslanice: *Michi oppidum carcer solitudo paradusis est* („Meni je grad tamnica, a samoća raj“). Poseban fenomen na Braču predstavljaju samostani koje su sagradili glagoljaški pustinjaci iz Poljica čije su zajednice tu molile i radile od 16. do šezdesetih godina 20. stoljeća. To su Blaca, Dračeva luka, Dutić, Dubravčić, Stipančić i Zmajeva pećina. Na otoku Hvaru djelovalo je nekoliko augustinskih samostana. Za našu temu zanimljiva je njihova crkva-pećina Sv. Marije u špilji kraj sv. Nedjelje, gdje je u 18. stoljeću zabilježen jedan pustinjak.

Povijesni pregled dosadašnjih istraživanja špilje – crkve sv. Ante Opata i njezinoga glavnog oltara

Tragajući za arhivskim svjedočanstvima o oltarima u šibenskoj crkvi – špilji, posegnula sam za zapisima don Luke Jelića (Vranjic, 1864. – Kaštel Stari, 1922.)¹⁴ iz splitskoga Arheološkog muzeja. Ugledni hrvatski povjesničar i arheolog obavljajući posao konzervatora za sjevernu Dalmaciju nekoliko je puta posjetio crkvu-pećinu sv. Ante Opata u kanalu sv. Ante na rijeci Krki. O tome nam govore dokumenti sačuvani u Arhivu Arheološkog muzeja u Splitu.¹⁵

- 12 Kovačić, „Dragonjina spilja“, 97; Batelja, *Svećenička pustinja Blaca – u obrisima povijesnih činjenica i zrcalu svoga Pravilnika*, Bužančić, „Blaca“.
- 13 Bužančić, „Pustinja Blaca – kulturni krajolik“, 5.
- 14 U vrijeme kad je posjetio špilju sv. Ante Opata don Luka Jelić obavljao je službu konzervatora umjetničkih i povijesnih starina za sjevernu Dalmaciju. Jelić je u službi konzervatora za sjevernu Dalmaciju naslijedio Josipa Alačevića. O njemu vidi: Kovačić, Lučić, „Jelić, Luka“, 436–439.
- 15 Njegova pismohrana čuva se danas u Arhivu Arheološkog muzeja u Splitu. Deveta kutija ostavštine dr. Luke Jelića u Arheološkom muze-

Jelić je posjetio špilju sv. Ante dana 10. veljače 1911. godine, nakon terenskog obilaska lokaliteta Jadrija sa svjetionikom na ulazu u kanal. Došao je na lokalitet brodom. Tom prigodom vodio je detaljne zabilješke o lokalitetu u malom putnom notesu koji je naslovio *Šibensko područje 1911-1913*, koje je popratio crtežima i skicama. Tako je nacrtao tlocrt unutrašnjosti crkve. U njemu je ucrtao položaje ulaznih vrata i prozora na njezinom vanjskom zidu, dvaju tada postojećih oltara (srednjovjekovnog i baroknog) te kamenice za vodu. Za barokni oltar, koji se danas nalazi u crkvi u ruševnom stanju, zapisao je da je restauriran 1907. godine, što je pišući o crkvi 1927. i 1941. godine ponovio i don Krsto Stošić.¹⁶ Za srednjovjekovni oltar s lijeve strane crkve zapisao je Jelić kratke dvije napomene: da je „starinski“ i da je „na svod“. Ispod nacrt crkve zapisao je da je njezino tlo popločano. Na dnu iste stranice u notesu dodao je napomenu „ispred prehistorija“, uz koju je stavio znak pitanja. Nacrtao je tom prigodom jednu mušku glavu i jedno žensko poprsje koje je zatekao u crkvi.¹⁷ Za mušku glavu naveo je da je isklesana od kamena „bjelaša“ (Jelićev termin), što je tada bio pučki, kolokvijalni naziv za dalmatinski vapnenac bijele boje, poput bračkog ili korčulanskog vapnenca. Ispod crteža glave Jelić je pribilježio u notes napomenu da treba provjeriti je li još uvijek uknjižen „beneficij Scotti“, misleći pritom možda na neki crkveni beneficij/nadarbinu, dobrotvornu zakladu ili legat.¹⁸ Obje je skul-

ju u Splitu nosi ime *Sibenicensia*. Zabilješke vezane uz pećinu sv. Ante nalaze se u dva Jelićeva sveska u kutiji IX, označena brojevima IX/1 i IX/2. O ovoj arhivskoj građi vidi: Pavić, „Hrvatska utvrđenja Šibenika i okolice u ostavštini Luke Jelića“, 15. Zbornik kongresa je u tisku. Jelić je na terenu vodio bilješke u malom notesu u kojem je crtao i nacрте s mjerama umjetnina, predmeta i objekata kojima se bavio. Potom bi bilješke u kancelariji prepisivao učisto u arke trgovačkog papira, sistematizirajući prikupljene podatke s terena po topografskom ključu. Na naslovnici notesa s podacima o Jadriji i špilji sv. Ante, koji se čuva u AMS, kutija IX, sv. IX/1, zapisano je: Šibensko područje 1911–1913.

- 16 Stošić, *Sela šibenskog kotara*, 18. Stošić piše da je Jelić posjetio crkvu oko 1910. godine. Navodi da je vidio sliku sv. Nikole, koju je 1907. obnovio šibenski diletant Amadeo Ballerini. Te 1941. Stošić navodi da slike više nema u pećini.
- 17 Činjenica da je Stošić 1926. godine dobio ove dvije kamene glave da ih smjesti u novootvoreni gradski muzej potvrđuje da je naslućivao da su one vrijedno kulturno blago. O tim glavama vidi Prijatelj Pavičić „Prilog poznavanju dviju glava porijeklom iz crkve-pećine sv. Ante Opata u šibenskom kanalu“, 129–150.
- 18 Stošić (*Sela šibenskog kotara*) ne spominje beneficij Scotti u opisu špilje sv. Ante. Pregledala sam šibenske kanonske vizitacije biskupa Venancija Feliksa Scottija (1784. – 1795.). Nekoliko je svežnjeva njegovih kanonskih posjeta sačuvano u Biskupskom arhivu Šibenika

pture koje je zatekao u pećini nacrtao u notesu i pored njihovih nacrtava zabilježio mjere. Na dvjema sljedećim stranicama istog notesa nacrtao je tlocrt (?) nekakve građevine o kojoj piše u popratnoj bilješci, koju je naslovio „ruševine na rtu sučelice sv. Ante u kanalu“, spominjući jedan metar debele ostatke „očito oveće utvrde“, koje su, navodi Jelić prema Miagostovichu, „iz ugarske dobe“ gdje su se nekoć nalazili lanci (*catene*) koji su štitili ulaz u kanal.¹⁹

Dana 4. kolovoza 1912. godine ponovo je Jelić posjetio špilju sv. Ante, ali ovaj put u društvu s mladim austrijskim kolegom, povjesničarom umjetnosti Hansom Folnesicsem (Beč, 24. 7. 1886. – Beč, 6. 6. 1922.).²⁰ Bio je to drugi put da je posjetio špilju sv. Ante, sudeći prema njegovoj pismohrani sačuvanoj u arhivu Arheološkog muzeja u Splitu. Jelića su prigodom tog posjeta, sudeći prema zabilješkama koje je ostavio na omanjem listu papira otrgnutom od ondašnjega brodskog voznog reda, koji je kao *foglio volante* umetnut u već spomenuti notes, zanimala isključivo dvije kamene skulpture koje je zatekao u špilji, spomenuta muška glava i žensko poprsje.

Po povratku s toga drugog posjeta špilji sv. Ante na trgovačkom papiru sastavio je konzervatorsko izvješće u kojem je detaljno opisao obje skulpture, iznijevši mišljenje o njihovoj dataciji i mogućim autorima, na što ću se osvrnuti u ovom članku. Zanimljivo je da u izvješću nije spominjao ništa drugo od crkvenog inventara koji je bio zapazio u špilji prilikom posjeta 10. 12. 1911.

Iz vremena Jelićevih posjeta špilji sv. Ante u šibenskom kanalu u Jelićevoj pismohrani u Arheološkom muzeju u Splitu čuvaju se dvije blijeđe

(dalje: BAŠ, KB). Najstarija njegova vizitacija datira iz 1786. – 1787. (BAŠ, KB, kutija 13). Scotti je vizitirao primorski dio šibenske biskupije 1790. i 1791. godine, te opet godine 1792. (BAŠ, KB, kutija 14). U Scottijevim vizitacijama nema spomena crkve – špilje sv. Ante. Zahvaljujem don Olegu Petroviću, voditelju šibenskoga Biskupskog arhiva, na pomoći i savjetima pri istraživanju arhivske građe.

19 Riječ je o sjevernoj kuli na Rtu Burnji turan koja se u povijesnim dokumentima naziva Velika kula, dok se južna kula na Rtu Južni turan naziva Mala kula. O nekadašnjoj Velikoj i Maloj kuli na početku šibenskog Kanala sv. Ante vidi: Glavaš, Šprljan, „Kule na ulazu u Kanal sv. Ante – neodvojivi dio šibenskih fortifikacija“, 47–60.

20 „Folnesics, Hans“. S Eduardom Hütterom od 1913. do 1919. godine obnašao je dužnost državnog konzervatora za Salzburg. Bio je član Instituta za austrijska povijesna istraživanja te obnašao funkciju tajnika Saveznog ureda za spomenike. Za vrijeme Prvog svjetskog rata, kad je 1917. godine E. Hütter poslan na front, Folnesics je samostalno obavljao funkciju salzburškoga državnog konzervatora. Godine 1919. otišao je u prijevremenu mirovinu. Vidi: „Folnesics, Hans“, o. S.; Walderdorff, „Inventarisierung und stilgerechte Restaurierung: Die primären Aufgaben der institutionellen Denkmalpflege im Kronland Salzburg“, 67.

crno-bijele fotografije loše rezolucije i to upravo dviju glava smještenih ispred ulaznih vrata u crkvu.²¹ Nažalost, tom prigodom nisu snimljeni oltari u crkvi. Nisam uspjela pronaći fotografije unutrašnjosti špilje ni u Schneiderovu fotografskom arhivu u Konzervatorskom odjelu u Splitu.²² Nisam ih pronašla ni u staroj fototeci iz vremena Ljube Karamana kao voditelja Konzervatorskog ureda za Dalmaciju, ni u fototeci Konzervatorskog zavoda u Splitu, iz vremena kad su ravnatelji bili Cvito Fisković, Davor Domančić i Joško Belamarić.

Međutim, zahvaljujući arhivskoj građi sačuvanoj u Konzervatorskom odjelu u Splitu, znamo da je 16. travnja 1929. don Krsto Stošić kao konzervatorski povjerenik za Šibenik dojavio Karamanu da su u crkvi – špilji boravili austrijski i talijanski vojnici u želji da naprave od pećine „posve modernu sobu“ odnosno stražarnicu, pri čemu je prostor crkve nastradao. O tim događajima Stošić je obavijestio i šibenski Biskupski ordinarijat. Malo potom, 19. 4. 1929. dr. Ljubo Karaman i monsg. Frane Bulić obavijestili su o tim događajima II. Obalnu komandu u Šibeniku, s molbom da se crkva sačuva jer je „vrlo interesantna zbog tradicije pustinjačkog života u njoj.“ S istom molbom dana 19. 4. 1929. dvojica uglednih splitskih konzervatora javila su se i šibenskom Biskupskom ordinarijatu. Dana 21. 8. 1929. Stošić se obratio Konzervatorijalnom uredu u Splitu obavijestivši ih da su srušena stara vrata i prozori, te da se grade nova vrata u betonu. Još uvijek su se u „kapeli“ nalazila dva oltara i kamenica, te grobovi. Stošić ponovo upućuje molbu splitskim konzervatorima da spase tu kapelu. S tim u vezi Ljubo Karaman se u dva navrata, dana 23. 8. 1929. i 2. 9. 1929., opet javlja Biskupskom ordinarijatu. Na pismo mu odgovara osobno šibenski biskup dr. Jerolim Mileta da će se pobrinuti da se sačuva kapela sv. Ante i „opet se povrati bogoslužju“. Mileta se dana 4. 9. 1929. javlja pismom Vojnoj komandi u Šibeniku, gdje je tada bio na službi izvjesni general Malešević, sa zahtjevom da se obustave radovi u špilji.²³

21 Kuriozum je da se u drugom Jelićevu putnom notesu, koji se u Arheološkom muzeju u Splitu čuva u fasciklu IX/1, kojemu na naslovnici piše Murter-Krka 1907–1911., pokraj zabilješki vezanih uz kuće obitelji Gogala u gradu Šibenik nalazi i jedan kraći zapis o špilji sv. Ante u Kanalu, a koji se odnosi na kamenicu s natpisom iz 15. stoljeća, koja je i danas u špilji: „a) rechts Wasserbecken, b) links Sarkofag (Inschrift)“.

22 U literaturi se vodi kao Schneiderov fotografski arhiv, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Taj šibenski lokalitet nije zabilježen ni u katalogu negativna arhiva objavljenom u: Đuro Vandura, Borivoj Popovčak, Sanja Cvetnić, *Schneiderov fotografski arhiv. Hrvatski spomenici kulture i umjetnosti*, Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Strossmayerova galerija starih majstora, 1999.

23 Navedeni dokumenti čuvaju se u Arhivu Konzervatorskog odjela u Splitu. Arhiv KO Split, 1929., br. 56, 57, 130.

Don Krsto Stošić pisao je prvi put detaljnije o špilji u letku koji je 1927. objavila Pučka tiskara Šibenik, spominjući da je crkva u „desolantnom stanju“: „Sve je porušeno. Pristan uz more je nikakav (...) pločnik raznesen, pobočni oltarić u živcu bez slike, a glavni oltar bez kipa i slike i ponešto razbijen. Inače su na njemu dva lijepa mramorna stupa.“ Stošić spominje da se na desnoj strani *oltarića* „još dadu čitati riječi, napisane crnom bojom“: „Amadeo Ballerini²⁴ restauro 1907. (...) per ordine e le spese (...) sig. Tereza Baricich (...)“. Zahvaljujući sačuvanom zapisu don Luke Jelića iz 1911. godine možemo zaključiti da se taj podatak odnosi na barokni oltar. U vrijeme *talijanske okupacije* Šibenika (u vrijeme Rapskih pregovora) bio je tamošnji kip sv. Nikole prenesen na tvrđavu sv. Nikole.²⁵ Stošić spominje da je 1881. godine kip bio ogranut plaštom i da je imao par zavjeta. Nadalje, pišući u dva navrata o crkvi – pećini, spominje da se za barokni oltar brinula šibenska plemićka obitelj Draganić Vrančić. Spominje da je crkvice služila kao ribarska crkvice, dok nije prešla u posjed vojnih vlasti. Zatim spominje da se misa na blagdan sv. Ante Opata slavila u crkvi sve do 1907. godine. Stošić spominje da se srebrna mitra, koja se tom prilikom blagdana stavljala kipu sveca na glavu, čuva u šibenskoj crkvi sv. Ante Opata (danas crkva sv. Krševana). Potom spominje da je šibenski amaterski slikar Ballerini bio obnovio *sliku sv. Nikole*, sudbina koje nam je danas nepoznata.²⁶ Don Krsto Stošić u knjizi *Sela šibenskog kotara* godine 1941. donosi mnogo dragocjenih arhivskih podataka o crkvi – špilji, a najviše o baroknom oltaru, koji od njegovog vremena do danas nije bio istraživan. Prema arheološkim istraživanjima i dosad otkrivenim arhivskim podatcima znamo da je pećina još od 13. stoljeća služila stoljećima kao pustinjačka crkva.²⁷ Don Krsto Stošić (1941.)

- 24 Ballerini je kao slikar amater djelovao početkom 20. stoljeća u Šibeniku. O njegovu radu na restauraciji slike sv. Nikole u crkvi sv. Ante vidi i Stošić, „Pećina sv. Ante Opata u šibenskom Kanalu“, 2–4. Ballerini je 1912. godine izradio za šibensku crkvu sv. Ivana oltarnu palu posvećenu sv. Apoloniji. Na slici dominiraju sv. Apolonija, sv. Ivan Orsini, trogirski biskup i sv. Roko, zaštitnik gubavaca. S lijeve strane svetičina lika naslikan je sv. Klement papa, a do njega kleči sv. Jeronim, patron Dalmacije, s kamenom u desnoj ruci. U gornjem dijelu pale naslikan je Marijin lik. Pored nje je sv. Petar koji u desnoj ruci drži ključ, a ispod njega je sv. Mihovil s vagon koji vodi duše pred Božji sud. Lijevo od Marije prikazan je sv. Pavao. Kojundžić, „Slika sv. Apolonije u Šibeniku“.
- 25 Stošić, *Sela šibenskog kotara*, 18–19.
- 26 Stošić, „Pećina sv. Ante Opata u šibenskom Kanalu“, 2–4; Stošić, *Sela šibenskog kotara*, 18–19.
- 27 Podrug, „Izvještaj o sondažnom istraživanju špilje sv. Ante“, 19. Prema izvještaju o provedenim arheološkim istraživanjima najraniji ukopi mogu se datirati u intervalu 1275. – 1310. godine. Više o arheološkim istraživanjima vidi: Podrug, Bedić, Vyroubal, Šlaus, McLure i

navodi da je tijekom 17. stoljeća crkva dobivala oporučne donacije od brojnih šibenskih građana i plemića. Stošić spominje da je u špilji živio i pokopan 28. 11. 1615. zadarski plemić Jeronim Detrico. Doznajemo da je on crkvi – pećini oporučno darovao Gospinu sliku, uz uvjet da ondje bude pokopan. Zahvaljujući K. Stošiću, znamo da je izvršilac Detricove oporuke bio ugledni šibenski trgovac Nikola Buronja, pok. Ivana.²⁸ Isti Buronja je – bolestan od kuge – u oporuci od 16. 7. 1649. ostavio 50 dukata da se u crkvi-špilji načini oltar *sa sv. Nikolom i Jakovom*.²⁹

Zahvaljujući Stošiću, znamo da je dana 7. 8. 1623. šibenska građanka Marina Kopešić za jedan oltar u špilji poklonila antependij. Nažalost, Stošić ne navodi za koji je oltar on bio namijenjen.

Dana 24. 11. 1663. plemić Juraj Papalić (rođen u Šibeniku 1611.) ostavio je oporučno crkvi sv. Ante deset dukata. Prema arhivskim podatcima koje je istražio Krsto Stošić Juraj Papalić pokopan je u špilji. Riječ je o šibenskom plemiću čija je obitelj bila porijeklom iz Splita.³⁰ Imao je zapaženu vojnu karijeru. Sudjelovao je u venecijanskoj vojsci tijekom Kandijskog rata (1645. – 1669.). Istaknuo se 1647. u vrijeme opsade Šibenika. Suradivao je, potom, 1648. s Danijelom Difnikom (r. 1619.) u opsadi sela Bogetić (Bogatić), tada

Krnčević, „Istraživanje grobova špilje sv. Ante,“ 113–132. O pustinjačima u crkvi vidi: Podrug, Pavić i Prijatelj Pavičić, „Povijest i kontekst korištenja špilje sv. Ante,“ 24–25.

- 28 Šibenski trgovac Nikola Buronja, sin trgovca Ivana istaknuo se u razdoblju koje je prethodilo Kandijskom ratu, kad su Šibenik karakterizirale vrlo intenzivne trgovačke veze sa zaleđem. Naročito je to bilo iskazano nakon prestanka uskočke opasnosti 1617. – 1618. godine kad su putovi prema Zagori postali puno sigurniji. Godinu 1621. zabilježen je da stanuje u šibenskom predjelu sv. Lucije. Zabilježen je podatak o Frani Martinoviću iz Skradina koji se obvezao 1642. godine dovesti dvadeset tovarnih konja volujskih i kravljih koža Nikoli Buronji. Godine 1600. oženio je Anticu, kći Viktora Ursinija. Vidi: Juran, „Morlaci u Šibeniku između Ciparskog i Kandijskog rata“, 167; Skelin, „Šibenska komuna od početka Ciparskog do pred Kandijski rat“, 107; Juran, „Trgovci, pomorci, obrtnici i medicinski djelatnici u Šibeniku od 1620. do 1633. godine“, 269–270. Buronja je osnovao benediktinski samostan sv. Lucije u Šibeniku kao zadužbinu za siromašne djevojke, otvoren 1639. godine. O samostanu sv. Lucije vidi: Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj, Benediktinci u Dalmaciji*, 262–265.
- 29 Dokument se nekoć čuvao u Općinskom arhivu u Šibeniku, a danas je to Državni arhiv u Šibeniku. Citirano prema Stošić, *Sela šibenskog kotara*, 21.
- 30 F. Galvani (*Il Re d'armi di Sebenico*, 166–167) donosi podatke o splitskim plemićima Vicenzu i Jerolimu Papaliju koji su se u drugoj polovici 16. stoljeća naselili u Šibeniku. Vicenzo je umro 1619. godine, a njegov brat Jerolim 1597. godine. Jerolim je imao nekoliko sinova i kćeri. Jedan od Jerolimovih nasljednika bio je njegov unuk Juraj (rođen 1611.) koji je imao vojnu karijeru.

u sastavu župe Promine na rijeci Krki, blizu Roškog slapa. Nadalje, zajedno s Ivanom Krstiteljem Zavoreom /Zavorovićem (rođenim 1585. godine), sinom čuvenoga šibenskog povjesničara Dinka Zavorovića,³¹ bio je na čelu postrojbe koja je sudjelovala 1652. u oslobađanju Zadvarja (Dvara). Potom se istaknuo u borbama za oslobađanje župe Radobilja. Zbog zasluga u navedenim ratnim zbivanjima dobio je zlatnu kolajnu od venecijanskog Senata. Preminuo je 1663. godine. U braku s Ivanom Civalelli nije imao muške djece. Sa suprugom Ivanom Civaveli imao je jedinicu kćer Mariju koja se 1671. udala za plemića zadarskog porijekla Franu Soppea, sina pok. Jeronima.³² Upravo te godine ženidbom Frane Soppea s plemkinjom Marijom Papalić šibenski ogranak obitelji Soppe odvaja se od zadarske matice.³³ Njihovi su nasljednici odlučili nositi prezime Soppe Papali/Papalić. Zet Frane Soppea preuzeo je od tasta imanje i grb. Frane i Marija imali su pet sinova: Ivana Jeronima (Giangirolama), Jurja, Ivana, Šimuna (koji je bio šibenski kanonik), Frederika i nekoliko kćeri. I on se istaknuo kao ratnik. Tako se spominje da je 1689. godine, tijekom Morejskog rata (1684. – 1699.), ratovao u venecijanskoj Albaniji (Boki kotorskoj) pod zapovjedništvom venecijanskoga generalnog providura Girolama Cornera. U testamentu napisanom prije odlaska u tu vojnu ekspediciju spomenuo je Šibenik kao svoj rodni grad.³⁴

Važan izvor za istraživanje vremena izgradnje oltara šibenskog ogranka nad kojim će patronat imati obitelj Soppe-Papalić oporuka je šibenskog svećenika don Martina Madonića od dana 5. 12. 1726. godine.³⁵ U njoj se spominje svota od 150 lira, koju je Madonić trebao dobiti od crkve sv. Ante Opata, potrošena za podizanje novog oltara u špilji na zahtjev šibenskog plemića Jurja Soppea, jednoga od sinova spomenutog Frane Soppea.³⁶ Za taj je oltar Madonić dao učiniti kalež s vlastitim inicijalima D. M. M. (Don Martin Madonich).

Zahvaljujući arhivskoj građi koju je objavio Stošić, možemo pratiti

- 31 Kurelac, „Novi podatci o povjesničaru Dinku Zavoroviću, njegovoj obitelji i svojti“, 192.
- 32 Heyer von Rosenfeld, *Der Adel des Königreichs Dalmatien: nach archivalischen und anderen authentischen Quellen*, 68; Radić, „Grbovi splitskih obitelji u Armi di Trav – Gioco de armi Jerolima Buffalisa i na trogirskim zdanjima“, 65.
- 33 Galvani, *Il Re d'armi di Sebenico*, 166–167.
- 34 Galvani, *Il Re d'armi di Sebenico*, 194–195.
- 35 O patronatu obitelji Soppe Papalića nad crkvom vidi: Podrug, Pavić i Prijatelj Pavičić, „Povijest i kontekst korištenja špilje sv. Ante“, 81–83. O glavnom oltaru u crkvi vidi nav. dj., 65–72; Perlain i Zubin Ferri, „Kamenu inventar crkve/špilje sv. Ante, Kanal sv. Ante, Šibenik – istražni konzervatorsko-restauratorski zahvati“.
- 36 Francesco Soppe Papalić imao je tri sestre, Marchiettu udatu za Mihovila, pok. Nikole Draganića, Magdalenu udatu za Gašpara Semonić-Grišanića i neudatu Franceschinu. Galvani, *Il Re d'armi di Sebenico*, 195.

što se nakon 1726. godine događalo s nasljednicima patronatskog prava nad tim oltarom i s oltarom.³⁷ Primjerice, poznato je da je šibenski plemić Hijacint (Jacint) Soppe Papalić, sin Ivana i Laure Matiazzi, u oporuci od 24. 2. 1779. godine odredio da ga se pokopa u crkvi sv. Ante Opata u šibenskom kanalu.³⁸ Obitelj Soppe Papalić ugasila se s Hijacintovim sinom Antonom Stjepanom Soppe Papalićem. Njegovo se ime spominje u arhivskoj građi 1805./1806. godine te dana 26. listopada 1822. godine, kad su mu prema zadarskom povjesničaru Miru Graniću³⁹ austrijske vlasti izdale potvrdu o plemstvu.⁴⁰ Nije imao sina, nego četiri kćeri, Katarinu, udatu Ivanić, Altobellu, udatu Pavlović, Lauru udatu za Franu Kazimira Draganić Vrančića (1816. – 1906.)⁴¹ i Chiaru udatu u obitelj Frari. S njegovim kćerima izumrla je šibenska grana obitelji Soppe Papalić.

- 37 Crkvu nisu vizitirali biskupi koji su upravljali Šibenskom biskupijom tijekom 18. i 19. stoljeća, a to su Ivan Dominik Callegari (1676. – 1772.), Karlo Antun Donadoni (1723. – 1756.), Nikola Divnić (vizitacija 1766. – 1767.), V. F. Scotti (1786. – 1794.), L. de Visiani (1810. – 1827.), F. D. Bordini (1831. – 1837.), Ludovik Pini (1839. – 1844.), Ivan Berčić (1847. – 1855.). Špilju – crkvu je posljednji put posjetio kao biskupski vizitator *prepožit* Martinović (zabilježen kao kapelan, upravitelj) 1905. godine, za vrijeme biskupa Vicka Pulišića (1903. – 1910.). Prilikom pastirskog pohoda 3. travnja 1905. zabilježio je iskaz *Nabožnih zaklada (legata pia)* u crkvi sv. Ante: *Nema inventara, jer su prenesene u crkvu sv. Jakova*. BAŠ, KB, kutija 20, „Pastirski pohod 1905.“
- 38 O njegovu ocu Ivanu Soppe Papaliću te njegovoj braći Francescu i Antoniju vidi: Galvani, *Il Re d'armi di Sebenico*, 195. Bio je oženjen s Katarinom de Dominis. S njom je imao sinove Ivana Antuna i Antuna-Stjepana Soppe Papalića. Dana 16. 3. 1779. kao patron crkve sv. Mihovila u Murteru dogovorio je s altaristima iz obitelji Dall'Acqua izradu glavnog oltara u crkvi. Tomić, *Barokni oltari i skulptura u Dalmaciji*, 167. Stošić donosi prijevod odlomka iz njegove oporuke: „Kada umrem, moje tijelo ima biti bezodvlačno pokopano u crkvi sv. Ante Opata u šibenskom kanalu (nad kojom moja obitelj ima pravo patronata), bez ikakve pompe u sprovodu“. Tražio je da sprovod bude uz sudjelovanje župnika i dvaju svećenika i klerika od bratovštine sv. Popudbine (Presvetog Sakramenta), u kojoj je bio bratim, te u pratnji gradskih siromaha. Vidi: Stošić, *Sela Šibenskog kotora*, 19.
- 39 Dana 7. 11. 1822. prema Galvaniju (Galvani, *Il Re d'armi di Sebenico*, 195) austrijske vlasti izdale su potvrdu o plemstvu Antunu, sinu pok. Hijacinta Soppe Papalića, sa šibenskim domicilom. Granić, Martinović, *Plemstvo Kraljevine Dalmacije 1814. – 1918.*, 480–481.
- 40 Podatke o Hijacintu Soppe Papaliću i njegovom sinu Antunu vidi u: Galvani, *Il Re d'armi di Sebenico*, 194–195.
- 41 Sinovi Nikole Mihovila Draganić Vrančića Kazimir Frane i Faust (rođen 1784.) dobili su 1848. potvrdu austrijskog plemstva. Ta je potvrda bila poništena Kazimiru 1853., a Faust ju je ponovo dobio 1858. godine. Čoralčić, „Draganić, obitelj“, 541.

Patronat nad baroknim oltarom u crkvi-pećini dobit će obitelj Draganić Vrančić kao pravni nasljednici Laure, kćeri Antuna Hijacinta Stjepanova.⁴² Godine 1880. baštinici pokojne Laure Soppe Papalić, supruge šibenskog plemića Frane Kazimira Draganića Vrančića, potomka Nikole Mihovila, predaju šibenskom crkvinarstvu legat obitelji (Soppe Papalić) od 110 fr. namijenjen u korist crkve-pećine sv. Ante.⁴³ Oko njihove darovnice vodio je brigu don Frane Bioni (1813. – 1899.), kanonik, dekan šibenske stolne crkve. Bilo je to vrijeme kad je šibenska biskupija odlučila obnoviti crkvu-pećinu. Kanonik Bioni skupio je tad za njenu obnovu 92 forinta i 50 solda.

Godinu kasnije, 1881. za obnovu crkve sv. Ante „katedrala sv. Jakova“ dala je 25 forinta, a tadašnji biskup Josip Antun (Antonio Giuseppe) Fosco (1826. – 1894.)⁴⁴ – 10 forinta. Crkvice je, kažu izvori, obnovljena zahvaljujući prikupljenoj svoti od 103 forinte.

Don Krsto Stošić spominje da je 12. 2. 1881. Frane /Francesco Casimiro/Draganić-Vrančić, tad s prebivalištem u Prvić Šepurinama, javio crkvinarstvu da je sagnjilo crkveno ruho koje je za crkvu sv. Ante bila nabavila obitelj Soppe Papalić. Navedeni se plemić godinama brinuo za mise koje su bile održavane u pećini. Spomenuti Frane Draganić Vrančić u prvom braku s Laurom *contessom* Soppe Papalić imao je sina Fausta Antonia (r. 1842.). Laura je skrblila o oltaru u crkvi sv. Ante. U drugom braku s Luigiom, *contessom* de Difnico, imao je sina Alfreda (r. 1863).

Laurin sin Fausto Antonio, koji je živio u Kninu, imao je pet sinova, Pietra (r. 1872.), Francesca, Antonia, Luigia i Vuka.⁴⁵ Laurinom unuku Frani (Francescu) Draganić Vrančiću iz Šepurina, kao vicekonzulu Papinske Države u Šibeniku, dodijeljen je 1867. pontifikalni Red sv. Silvestra.⁴⁶ Upravo on je skrbljivao do 1881. godine o misama na oltaru u crkvi sv. Ante te o ruhu koje je pripadalo oltaru.⁴⁷ Spominju se i zavjetni predmeti koji su pripadali oltaru/kipu sv. Nikole, što ukazuje na nekadašnji zavjetni karakter kultnog mjesta. Laurin praunuk Faust, pak, bio je autonomaški načelnik šibenske općine u drugoj polovini 19. stoljeća.

42 O patronatu obitelji Draganić Vrančića nad crkvom vidi: Podrug, Pavić i Prijatelj Pavičić, „Povijest i kontekst korištenja špilje sv. Ante“, 83.

43 Stošić, *Sela šibenskog kotara*, 19–20.

44 Biskup Fosco autor je dvaju članaka i jedne knjižice o šibenskoj katedrali: Fosco, *La cattedrale di Sebenico ed il suo architetto Giorgio Orsini detto Dalmatico*, 80–92; Fosco, „I due progetti della Cattedrale di Sebenico di Antonio Masegne e di Giorgio Orsini“, 14–15; Fosco, *Documenti inediti della fabbrica cattedrale di Sebenico ed il suo architetto, Giorgio Orsini detto Dalmatico*.

45 Podatke o Faustu Antoniju i njegovim sinovima vidi: Granić, Martinović, *Plemstvo Kraljevine Dalmacije 1814. – 1918.*, 480–481; „Obitelji. Draganić Vrančić – Hrvatski plemićki zbor“.

46 Čoralić, „Draganić“, 541.

47 Stošić, *Sela šibenskog kotara*, 20.

Šibenska plemićka obitelj Draganić-Vrančić nastala je 1743. godine. Nastala je tako da su Francesco, *conte Draganich* (1711. – 1799.) i Margareta, kći Antuna Vrančića (1715. –1776.) i posljednji odvjetak svoga roda, odlučili da će nakon ženidbe (1737.) i nakon smrti Margaretina oca, *contea Veranzia*, nositi prezime Draganich-Veranzio.⁴⁸ To prezime nosili su svi njihovi potomci. Tad je Francesco stekao posjede Vrančića na otočiću Tijatu, u Šibeniku, na Zlarinu, i u Prvić Šepurinama na otoku Prviću. Francesco i Margareta imali su devetero djece. Od njihovih šest sinova samo je jedan, Nikola Mihovil (punim imenom Nicolò Michele, 1740. – 1805.), imao potomke. Bio je oženjen za Kasandru Felice de Petris iz Cresa.⁴⁹ Imali su 16 djece, od kojih 9 sinova. Istaknuo se za nerada koji su izbili u Šibeniku u vrijeme pada Mletačke Republike kad je uspio umiriti gradsko stanovništvo. Kao član šibenskoga Velikog vijeća supotpisnik je zaključaka sa skupa šibenskih plemića, građana, klera i puka o predaji grada Austriji. Godine 1799. bio je austrijski carski kapetan na šibenskom području. Samo su dvojica njihovih sinova, stariji Casimiro Fausto (1782. – 1865.)⁵⁰ i mlađi Fausto Vincenzo (1784. – 1860.) imali potomstvo.

Za našu su priču zanimljivi Casimiro Vincenzo, unuk Niccolò Michelea i Fausto Vincenzo (1784. – 1860.), koji se ženi za Mariu Elisabettu *contessa Fenzi*. Sin Fausta Vincenza je Francesco Casimiro (1816. – 1906.), i on je jedini sin koji je imao muško potomstvo.

Unutar obitelji Draganić Vrančić osobito se istaknuo brat Nikole Mihovila, opat Petar Jeronim / Pier Girolamo (1738. – 1821.). On je kao najstariji Francescov sin naslijedio primogenituroom Zlovelo (Pirovac) i okolinu.⁵¹ Godine 2016. Pirovčani su mu zbog zasluga podigli spomenik.⁵² Studirao je pravo u Padovi 1756. – 1758. i tamo kao član *Academie de' Ricoverati* stekao mnogo prijatelja, među kojima su bili talijanski pisac i prevoditelj Melchiorre Cesarotti (1730. – 1808.), biolog i putopisac, autor čuvene knjige *Put po Dalmaciji* Alberto Fortis (1741. – 1803.) i grof Ivan Luka Garagnin iz Trogira (1764. – 1841.). Fortis će ga na svom putu po Dalmaciji posjetiti u Pirovcu. Bavio se književnim radom i poljoprivredom, naročito poboljšanjem uzgoja maslina i krumpira. Uvođenjem novih sustava u poljoprivredi

48 Vidi: Galvani, *Il Re d'armi di Sebenico*, 106. Kasnijim podjelama u obitelji, zbog nezadovoljstva nasljednikom, sudskim sporom su 1821. godine podijeljeni posjedi te su se formirale dvije grane obitelji, šibensko-pirovačka i šibensko-prvička (prema posjedu na otoku Prviću). Urem, „Ostavština pl. obitelji Draganić-Vrančić iz Pirovca“, 14–15.

49 Galvani, *Il Re d'armi di Sebenico*, 106.

50 Originalni portret Casimira Fausta i njegove supruge Mimi' de Klespe' u posjedu su obitelji Vesne Draganić.

51 Galvani, *Il Re d'armi di Sebenico*, 106–108; Miagostovich, „Per un diario sebenicense“, 107–115.

52 Marotti, „Otkriven spomenik Petru Jeronimu Draganiću Vrančiću“.

nastojao je spasiti Dalmaciju od gladi. Živio je na obiteljskom posjedu u Pirovcu. Bavio se i filozofijom. Od opatove ostavštine koja se donedavno čuvala u Pirovcu posebno je za našu temu zanimljiva drvena polikromirana skulptura sv. Pavla pustinjaka (visine 120 cm),⁵³ pripisana kasnobaroknom kiparu Pavlu Riedlu koji je radio u Istri i Hrvatskom primorju, rodnom vjerojatno iz Tirola (? , 1725 – ?, nakon 1776.).⁵⁴ Skulptura se dugo čuvala u obiteljskoj palači u Pirovcu, a danas je u vlasništvu Tomislava Wrussa u Zagrebu. Kako nisam uspjela ustanoviti je li ugledni opat Petar Jeronim održavao veze s crkvom sv. Ante u kanalu rijeke Krke, držim da zasad nema argumenata na temelju kojih bi tu kvalitetnu skulpturu iz njegove ostavštine mogli dovesti u vezu s baroknim oltarom nad kojim je obitelj Draganić Vrančić jedno vrijeme imala patronat.

Današnje stanje i tipologija oltara obitelji Soppe Papalić u crkvi sv. Ante Opata

Razrušeni oltar koji je nekoć bio pod patronatom obitelji Soppe Papalić, a potom obitelji Draganić Vrančić, nalazi se na južnoj strani špilje – crkve sv. Ante. Pretpostavlja se da se urušio u vrijeme kad je ona bila topovsko gnijezdo. Oltar je mogao stradati od vibracija topovskih udara.⁵⁵ Do nas je došao slomljen, „raskomadani“ na nekoliko većih dijelova. Retabl oltara leži danas bačen s oltarne menze, iza stipesa. Na temelju izmjere više-manje svih dijelova baroknog oltara pronađenih u špilji – crkvi pokušala sam izraditi prijedlog rekonstrukcije njegova izvornog izgleda koji donosim u prilogu.

Prema tipologiji oltara koju je 2008. razradio Daniel Premerl u disertaciji pripadao je retablu tipa edikule proširene za par pilastara s upisanim lukom.⁵⁶ Točnije, prema Premerlovoj kategorizaciji baroknih oltara

- 53 Zahvaljujem na podacima o skulpturi te njezinim fotografijama dr. Mladenu Uremu i gospodinu Tomislavu Wrussu. Pretpostavlja se da je došla u posjed svećenika i gospodara Pirovca Petra Jeronima u vrijeme kad ga je zaređio tadašnji porečki biskup Gaspare Negri, koji je bio povezan s Riedlom.
- 54 Riedl, Pavao.
- 55 U materijalu koji se do recentnog istraživanja nalazio unutar stipesa oltara, a koji je nedavno istražen, pronađeni su ostaci jednoga od gornjih bočnih profila atike (isklesan kao i retabl od bijelog vapnenca), kao i ostaci nekadašnje kamene menze. Oltar je bio podignut na jednu stubu koja je prilikom njegova pada oštećena (visina 25 cm, dužina 213 cm, širina 145 cm). Ona danas leži ispod stipesa na zemljanoj tlu, dok se izvorno nalazila na popločanom podu crkve – pećine koji spominje don Luka Jelić.
- 56 Premerl, „Drveni oltari 17. stoljeća u Dalmaciji“, 26–28. Prema Premerlu takav tip oltara mogao bi se tumačiti i kao „stiješnjeni slavoluk“. Premerl donosi primjer drvenoga glavnog oltara iz šibenske

Sl. 1.
Barokni glavni oltar u špilji sv. Ante u kanalu rijeke Krke, Ante nakon rastavljanja (foto: I. Prijatelj Pavičić)

mogli bismo ga opisati kao oltar tipa edikule s udvostručenim pilastrima koji naglašavaju edikulu, odnosno uokviruju nišu za skulpturu. U niši unutar edikule toskanskog tipa nekoć se nalazio kip, poslije prenesen u tvrđavu sv. Nikole.⁵⁷

Edikula je proširena dvama parovima nosača različito stupnjevanog plasticiteta. Unutarnji pilastri flankiraju lučno zasvođenu nišu za skulpturu. Radi se o punom gređu (trabeaciji) s plitkim obratima, čiji je arhitrav u središnjoj zoni retabla prekinut pravokutnim poljem u koje je upisana niša. Friz mu teče kontinuirano (i njega dotiče tjeme luka), a ima i niski vijenac.

Vanjski, krajnji nosači izdižu se iz uspravljenih voluta. Riječ je, zapravo, o volutnim pilastrima jer se nad njima, kao i kod unutrašnjeg para pilastara, naziru toskanski kapiteli.⁵⁸

crkve sv. Barbare, koji se datira 1608. – 1610. (Premerl, *isto*, kat. 34, 183–185), gdje imamo sličan primer volutnih krilnih nosača.

- 57 U članku o crkvi iz 1927. godine Stošić spominje kip sv. Nikole na *malom* (sic!) oltaru.
- 58 Retabl je isklesan u monolitnom komadu kamena, bez segmentnog zabata i grede. Ukupne visine je 178 cm, a širine 188 cm. Visina dvaju sačuvanih segmentnih lukova je c. 53 cm, a s gredom je c. 65 cm. Stipes s antependijem je visine c. 59 cm, širine 212 cm, a dubine 135 cm. Visina stube je 19 cm, a visina postolja, stilobata oko 25 cm. Visina niše za skulpturu je c. 157 cm, a širina niše je 60 cm. U unutrašnjosti stipesa pronađeno je više fragmenata, ostaci nekadašnje stube i komadi kruništa retabla. Oni su se čuvali unutar stipesa do istraživanja koje smo proveli arheolog Emil Podrug sa suradnicima, a uz dozvolu Konzervatorskog odjela u Šibeniku za područje Šibensko-kninske

Pokraj oltara sačuvana su u špilji dva dijela nekadašnje oltarne menze. Prigodom recentnog istraživanja oltara u unutrašnjosti stipesa pronađena je polikromirana kamena baza za skulpturu koja se nekoć nalazila u niši.⁵⁹ Na njezinoj prednjoj strani u reljefu izvedena je barokna kartuša tipa *Rollwerk*.⁶⁰

Premerl navodi da je takav tip oltara proizašao iz šesnaestostoljetnih portala s dva para flankirajućih stupova ili pilastara, koje je venecijanski arhitekt i arhitektonski teoretičar Sebastiano Serlio (1475. – c. 1554.) preporučao u svojem čuvenom traktatu o arhitekturi, *Il terzo libro d'architettura nel qual si figurano, e descrivono le antiquita di Roma, e le altre che sono in Italia, e fuori d'Italia* (Venecija, 1540.).⁶¹ Premerl navodi da je retabl tipa edikule proširen parom pilastara i upisanim lukom formom sličan arhitekturi antičkih slavoluka, „pa ga možemo shvatiti kao stiješnjeni slavoluk“. U venecijanskoj mramornoj altaristici takav tip oltara popularizirao je venecijanski arhitekt Baldassare Longhena (1598. – 1682.). Gotovo u cjelini sačuvan je izvorni stipes oltara. Njegovo prizmatično tijelo sagrađeno je od zidane kamene građe. Njegova prednja strana pokrivena je mramornim antependijem. Riječ je o sivom mramoru prošaranom bijelim mrljama/pjegama.

Ispod stipesa smješteno je profilirano kameno postolje, tj. stilobat, koje se donjom stranom naslanja na kamenu stubu, a koja je u gornjem dijelu profilirana. Ona je većim dijelom razbijena. Tijekom recentnog istraživanja provedenog u crkvi-špilji pronađeno je više njezinih fragmenata.

županije (pročelnica Angela Bujas). Tom prigodom dijelovi oltara su sortirani i arhitektonski te fotografski dokumentirani kako bi se otkrila forma oltara, u svrhu njegove buduće rekonstrukcije/restauracije.

- 59 Dimenzije kamene baze su: visina 45 cm, širina c. 89 cm, dubina 24 cm. Zeleno je obojen središnji medaljon unutar kartuše širine 45 cm. Postavlja se pitanje je li zelenu polikromiju nanio slikar amater Amadeo Ballerini prigodom restauracije oltara 1907. godine. Unutrašnje polje medaljona široko je 29 cm, visoko 17 cm. Ne znamo je li nekoć na njemu bio zabilježen natpis ili možda datacija.
- 60 Riječ je o ornamentu koji Nijemci nazivaju *Rollwerk*, a Englezi *strapwork* odnosno *scrollwork*. Riječ je o plitkom ornamentu koji čini kombinacija volutnih, uvijenih, krivuljnih motiva i palmeta. Središnje ovalno polje okružuju *strapwork* smotuljci, središnji se uvijaju prema vani, a gornji i donji prema unutra, s ispunom od motiva palmete. O tom tipu kartuše vidi Premerl, „Drveni oltari 17. st. u Dalmaciji“, 49–50, Hartmann. *Rollwerk. Kunstlexikon*. Ukras kartuše tipa *strapwork* javlja se kao motiv u namještaju i na drvenim oltarima iz 17. stoljeća.
- 61 Serlio, „Il terzo libro d'architettura ... nel qual si figurano, e descrivono le antiquita di Roma, e le altre che sono in Italia, e fuori d'Italia. Regole generali di architettura ... sopra le cinque maniere de gli edifici, cioe, thosciano, dorico, ionico, corinthio, e composito, con gli essempi de l'anquita“.

Sl. 2.
Prijedlog rekonstrukcije
glavnog oltara iz špilje
sv. Ante (crtež:
I. Prijatelj Pavičić)

Kamena stuba je izvorno ležala na popločanom podu crkve u kojemu su tijekom recentnih istraživanja, koja je proveo arheolog Emil Podrug, pronađeni ostaci grobova.

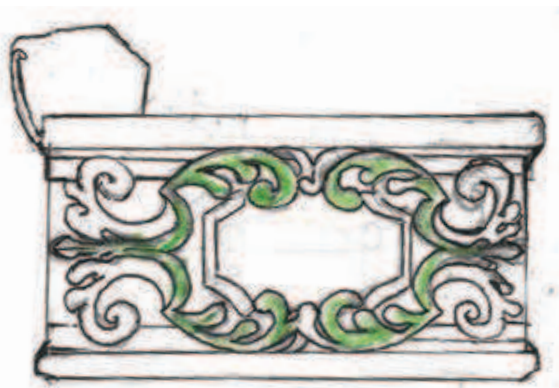
Antependij je podijeljen na tri veća pravokutna polja. Na središnjem pravokutnom polju antependija isklesan je u plitkom reljefu izbočeni kvadratični oblik zaobljenih, konkavnih stranica. Antependij uokviruju s lijeve i desne strane dvije pravokutne lezene. Njegova dužina jednaka je dužini menze.

Sreća je da retabl isklesan od monolitnog bijelog vapnenca nije uništen pri padu/rušenju gornjeg dijela oltara. Djelomično je polikromiran zelenom bojom. Na retablu dominiraju bočni pilastri i polupilastri. U gornjem dijelu monolitnog retabla isklesano je njihovo profilirano gređe s obratima.

Niša za skulpturu smještena je unutar polja pravokutnog oblika. Uokvirena je pilastrima s jednostavno profiliranim toskanskim poluka-

Sl. 3.
Postolje za skulpturu s nekadašnjega glavnog oltara u špilji sv. Ante (foto: I. Prijatelj Pavičić)

Sl. 4.
Crtež postolja za skulpturu s nekadašnjega glavnog oltara u špilji sv. Ante (izradila: I. Prijatelj Pavičić)

pitelima, isklesanim poput gređa.⁶² Trokutasti prostori između luka koji uokviruje nišu, gornje grede i bočnih pilastara oltara obojeni su zelenom bojom. Zelenom bojom obojena je i polukružna polukalota gornjeg dijela niše unutar retabla. Valja spomenuti da su zeleno naizmjenično obojene i pojedine grede unutar trabeacije iznad bočnih pilastara retabla.

Postoji mišljenje da je zelena boja ostatak restauratorskog zahvata provedenog 1907. godine na oltaru koji spominju don Luka Jelić i don Krsto Stošić.

Edikulu s nišom uokviruju sa svake strane po dva u kamenom monolitu isklesana „nosača“. Ravno klesani pilastri koji uokviruju nišu, a u gornjem dijelu nose profilirano gređe, razlikuju se oblikom od nosača – rubnika, isklesanih na bočnim rubovima retabla, koji su plastično mo-

62 Donji dio niše završava rubnikom, a ispod rubnika je rupa (u retablu).

delirani. Njihovu donju polovicu sačinjavaju velike, visoke pužasto oblikovane krilne volute koje se efektno ističu unutar cjelovite kompozicije retabla. Takav tip koljenasto lomljenih uspravljenih flankirajućih voluta (venec. *voluta ad onda e spirali*) preuzet je iz bogate altarističke riznice venecijanskog graditelja Baldassarea Longhene. Baldassareov otac Melchisedec primijenio ih je prvi put 1604. godine na mramornom oltaru koji je projektirao za venecijansku crkvu San Giorgio dei Greci. Njegov sin Baldassare koristio ih je najprije u dekoraciji venecijanskih nadgrobnih spomenika. Na polju altaristike motiv uspravljenih pilastara uvodi 1661. – 1672. godine na oltaru u venecijanskoj crkvi San Nicolò dei Tolentini. Od 1680. godine nadalje usvojili su ga i koristili ne samo venecijanski altaristi nego i oni s područja goričko-gradišćanske grofovije.⁶³ U baroknoj se altaristici takve volute javljaju ponekad obložene bujnim akantusom ili, pak, one same imaju široke lisnate završetke. Motiv uspravljenih volutnih pilastara, masivnih stupaca sastavljenih od cilindrične jezgre, a u donjem dijelu raščlanjenih dvama uspravljenim volutama, koji bočno zaključuju edikulu, nalikuje ujedno i na oltarno rješenje koje je pod nazivom „pedestallo con ornamento (volutis, cauliculis, cartocci)“ objavio 1700. godine u drugoj knjizi *Perspectiva pictorum et architectorum* slavni talijanski altarist, slikar i graditelj Andrea Pozzo.⁶⁴ U dalmatinskoj baroknoj altaristici 17. i 18. stoljeća sačuvano je nekoliko primjera oltara s retablom s krilnim volutama. Kao primjer navela bih kasnobarokni glavni oltar župne crkve u Klisu i glavni oltar u crkvi sv. Ivana Krstitelja u Šibeniku koji su izvela braća altaristi Pio i Vicko Dall'Acqua.⁶⁵

Na oltaru u crkvi sv. Ante Opata gornje polovice tih osebujnih „nosača“ – rubnika trbušasto su oblikovane strukture prekrivene cementnim mortom. Iz te se trbušaste strukture plastikom izdižu plastični oblici. Njihova izvorna forma je zbog pokrovnog cementnog morta danas nečitka. Završavaju zadebljanjem volutnog oblika na koje se naslanja gornje gređe.⁶⁶ Nadam se skoroj restauraciji oltara koja će omogućiti čitanje izvornog izgleda cjelovitih nosača – rubnika.

63 Šourek, *Altarističke radionice na granici: barokni mramorni oltari u Rijeci i Hrvatskom primorju*, 38–39. Oltar iz crkve sv. Ante izrasta iz arhitekturne kulture snažno obilježene Longheninom djelatnošću.

64 Šourek, *Altarističke radionice na granici: barokni mramorni oltari u Rijeci i Hrvatskom primorju*, 72; Pozzo, *Perspettiva de pictori e architetti*, fig. 24.

65 Tomić, *Mramorni oltari i skulptura u Dalmaciji*, 168, 170, 171; Tomić, „Djelatnost altarista Pija i Vicka Dall'Acqua u Dalmaciji“, 67.

66 Volutu uklesanu na vrhu desnog nosača – rubnika otkrio je nedavno Mate Pavin, restaurator tehničar iz Restauratorskog odjela Šibenik skinuvši s nje pokrivni cementni mort. Perlain i Zubin Ferri, „Kameni inventar crkve/špilje sv. Ante, Kanal sv. Ante, Šibenik – istražni konzervatorsko-restauratorski zahvati“.

Već sam spomenula da je tijekom istraživanja nedavno provedenih u crkvi iz stipesa oltara izvađena kamena građa koja je pripadala izvornojatici oltara: zelenom bojom oslikano ornamentirano kameno postolje za nekadašnju svetačku skulpturu, komadi sadre i klesani kameni blokovi koji su činili izvornu ispunu stipesa. Među komadima kamenih blokova korištenih kao ispunu stipesa, pronađenih u njegovoj unutrašnjosti, otkriven je ranosrednjovjekovni pleterni kameni fragment.⁶⁷ Pretpostavlja se da je riječ o ulomku pluteja oltarne pregrade, ukrašenom pleterom. Ukrašen je nizom od dvije učvorenene troprute kružnice urešene virovitim rozetama. Stoga se na temelju sličnih primjera iz Rižinica kod Klisa i Kašića kod Zadra prema mišljenju Željka Krnčevića, direktora Muzeja grada Šibenika, može smatrati radom tzv. klesarske radionice iz vremena kneza Trpimira i smjestiti najkasnije u sredinu 9. stoljeća.⁶⁸ Kamenu ulomak s pleterom u špilju sv. Ante Opata u šibenskom kanalu je očito donesen kao sekundarni građevinski materijal. Valjalo bi ispitati mogućnost je li donesen iz Morinja u šibenskom Donjem polju, iz gotičke crkve sv. Lovre koja se spominje pri osnutku šibenske biskupije 1298. godine.⁶⁹ Valja se prisjetiti kako je pri njoj djelovala bratovština sv. Lovre te da su nadarbenici crkve bili šibenski plemići. U vrijeme podizanja oltara u crkvi sv. Ante Opata župnik crkve sv. Lovre bio je Šimun Soppe Papalić, brat naručitelja oltara Jurja Soppe Papalića. Šimun je bio njezin plovnik od 1717. do smrti 1760. godine. Oko njegova izbora za plovnik crkve sv. Lovre sačuvana je zabilješka o svadi između upravitelja tog beneficija dana 7. 10. 1699. godine.⁷⁰ Protiv Šimunova izbora bili su tad šibenski plemići Šimun Carrara i Aleksandar Micheli, a za njega se založio njegov brat Juraj Soppe Papalić. Arheološkim istraživanjima provedenima u segmentima unutar ogradnog zida groblja, kao i u samoj crkvi sv. Lovre ustanovljen je čitav niz srednjovjekovnih ukopa, istraženo je 57 grobova na zapadnoj strani današnjega groblja, jedan grob iza same apside te četiri grobnice u crkvi. Ustanovljeni su ukopi u širokom vremenskom rasponu od 9. stoljeća pa do u kasni srednji vijek. Pronađen je veliki broj ulomaka arhitektonske plastike koji upućuju na veći crkveni kompleks. Pronađeni dijelovi crkvenog namještaja, jedna kamenica i trabeacije s natpisima, od kojih jedan upućuje na moguću dataciju u 917. ili 1017. godinu. Nast-

- 67 N. Sa. (Hina), „Arheološki nalazi za više od stoljeća pomiču starost Šibenika“; Podrug, Pavić i Prijatelj Pavičić, „Povijest i kontekst korištenja špilje sv. Ante,“ str. 77–79.
- 68 N. Sa. (Hina), „Arheološki nalazi za više od stoljeća pomiču starost Šibenika“.
- 69 O tome vidi Podrug, Pavić i Prijatelj Pavičić, „Povijest i kontekst korištenja špilje sv. Ante,“ str. 78–79. Autori ukazuju i na predromanički fragment pronađen na tvrđavi sv. Mihovila u Šibeniku.
- 70 Stošić, *Sela šibenskog kotara*, 59.

nak objekta pokraj crkve sv. Lovre u Morinju povezuje se sa zadužbinom nekoga hrvatskog vladara ili drugoga visokog dostojanstvenika. U crkvi sv. Lovre pronađen je ulomak dovratnika sa sličnim motivom dvije učvorenene troprute kružnice s okulusom u središtu kao u špilji sv. Ante. Visina ulomka je 30 cm, širina 17 cm, a debljina 19 cm.⁷¹ Visina ulomka iz crkve sv. Ante je 21,5 cm, širina 31,5 cm, a debljina 15 cm. Razlikuje se od morinjskog fragmenata po tome što je u sredini učvorenene kružnice rozeta, a ne okulus. Teško je zasad suditi potječe li predromanički fragment pronađen u stipesu iz crkve sv. Lovre. Ako se utvrdi da potječe, postavlja se pitanje je li Šimun Soppe Papalić kao šibenski kanonik i župnik crkve sv. Lovre sudjelovao u posvećenju novog oltara sv. Nikole u crkvi sv. Ante i fragment s pleterom, podrijetlom iz crkve koju su Šibenčani častili kao prethodnicu njihove katedrale, svjesno simbolički dao uzidati u stipes. Naime, prisjetimo se čuvene legende o osnutku šibenske biskupije koja je bila veoma aktualna u vrijeme Šimuna Soppe Papalića. Poznato je da je papa Bonifacije VIII. 1298. godine dodijelio Šibeniku bulom *civitet*. Proglasio ga je gradom i odobrio osnivanje biskupije. Papa Bonifacije izdao je bulu na zamolbu šibenskog klera i preporuku siciliske kraljice Marije i kneza Jurja I. Šubića Bribirskoga.⁷² Deset godina prije tog događaja, 1288. godine, šibenski je kler poslao papi Nikoli IV. u Vatikan zamolbu da im odobri osnivanje biskupije. Pismo pape Nikole IV. objavio je 1673. trogirski povjesničar Ivan Lučić (1604. – 1679.), a citiram ga u prijevodu Jakova Stipišića:

„Kaptol crkve morinjske u Dalmaciji, koji se nalazi kod crkve šibenskog kaštela, morinjske dijeceze, (...) nakon što su grčki razkolnici razrušili morinjski grad, dobre uspomene morinski biskup koji je vladao u to vrijeme kao i rečeni kaptol istog grada preseliše u šibenski kaštel za koji se zna da se nalazio blizu spomenutog grada, gdje se kaptol zadržao dugo vremena i još se tamo nalazi, a rečeni se biskup povukao u neki samostan koji se nalazi u selu koje se zove Trogir... Kako je rečena crkva morinjska nakon smrti spomenutog biskupa dugo ostala ispražnjena...“

- 71 Jakšić i Krnčević, „Predromanički reljefi iz crkvice Sv. Lovre u Morinju kraj Šibenika,“ 94 (91–110).
- 72 O tom događaju piše Slavo Grubišić: „Teški i često krvavi stogodišnji sukob između šibenskog i trogirskog puka i klera zbog biskupa i biskupije treba biti riješen, odluči papa Nikola IV. pa su Trogirani po papinskoj zapovjedi dobili zaduženje za šest mjeseci odgovoriti na pismo. Iako su trogirski biskupija i splitska nadbiskupija poduzele niz mjera da biskupiju zadrže u Trogiru, dugogodišnji spor je bio riješen tek kad su Šibenčani primili od pape Bonifacija VIII. bulu 1298. godine u kojoj papa podijeljuje Šibeniku civitet – proglašava ga gradom i biskupiju u gradu. Papa je to učinio tek nakon što se za šibensku biskupiju kod njega osobno zauzela siciliska kraljica Marija i knez Juraj I. Šubić Bribirski.“ S. Grubišić, *Šibenik kroz stoljeća*, Šibenik, 1974.

Međutim, Trogirinanin Lucić, otac hrvatske historiografije, u svom djelu *Memoriae istoriche di Tragurio, ora detto Trau / Povijesna svjedočanstva o Trogiru* 1673. godine⁷³ proglasio je sadržaj tog pisma šibenskog klera lažnim. Sama mogućnost vjerodostojnosti sadržaja pisma Šibenčana papi Nikoli IV. bila je u suprotnosti s povijesnom Lucićevom tezom da su morinjski biskup sklonio u kastrum Šibenik početkom šestog stoljeća. Možda ga je kao Trogirana vrijeđalo pisanje Šibenčana da je Trogir u doba morinjskog biskupa, dakle početkom šestog stoljeća, bio selo.

Suvremenik Šimuna Soppe Papalića, talijanski povjesničar, isusovac Filippo Riceputi (1667. – 1742.), koji je s Danieleom Farlatiem napisao *Illiricum sacrum*,⁷⁴ u djelu pod nazivom *Memorie di cose Dalmatiche nella storia della vita di San Giovanni Orsini vescovo di Trau*, koje je dopunio kanonik Stjepan Lucić Pavlović u Zadru 1864. godine, zapisao je na temu Morinja:

*Lorino (...) detto corrotamente Morino o Morigno, città d' origine antica... Duro questa sede a Morino per alquanto piu d'un secolo sino all'anno 640. quando con altre città di Dalmazia distrutta anche questa, il vescovo si ritiro a Trau, che col vantaggio d'essere circondata dal mare, si difese felicimento dagli Avari, crudeli autori di quell'eccidio. Ivi sedettero li prelati successori sino al discendere del decimo terzo secolo, nel qual tempo la terra di Sebenico, membro ancor essa, come Trau, dell'antica diocesi di Morino, principio per certe antiche regionni a pretendere di essere elevata al grado di propria città, e che al suo clero piuttosto, che al traguriense dovesse differirsi la guirridica elezione del comune pastore.*⁷⁵

Benediktinski povjesničar Ivan Ostojić bio je mišljenja da „tradicija činjenicu o postojanju biskupije blizu kasnijeg Šibenika nije mogla izmisliti... Tradicija nije pouzdan izvor povijesnih podataka, iako ponekad može biti odličan putokaz u rješavanju određenih povijesnih pitanja.“⁷⁶

73 Lucić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, vol. 1, Čakovski sabor, 1979., preveo Jakov Stipišić.

74 Kapitalno djelo o crkvenoj povijesti ilirskih zemalja tiskano u Veneciji od 1751. do 1817. godine. Nakon Riceputijeve smrti isusovac Daniele Farlati (1690. – 1773.) revidirao je projekt i izdao prvih pet svezaka (1751. – 1753.).

75 Citirano prema prijevodu Ostojić, *Šibenik i okolica od najstarijih vremena do 12. stoljeća*, 51.

76 Ostojić u *Šibenik i okolica od najstarijih vremena do 12. stoljeća* citira Farlatijev *Životopis sv. Ivana Orsinija*, trogirskog biskupa i sveca (Farlati, *Illyricum sacrum*, I): „U životopisu nalazimo tvrdnju da u Trogiru nekada ne bijaše biskupa, nego u Loranu, valjda rimskom Loranumu, koji je označen na Peutingerovoj karti negdje oko današnjeg Šibenika, a u visini Magnuma (Kljake kod Drniša), i to njemu jugozapadno prema moru.“ Danas se pretpostavlja da je u blizini crkvice sv. Lovre bio u 10. stoljeću i benediktinski kraljevski samostan sv. Bartula sagrađen

Nakon ovog ekskursa o pleternom fragmentu, vraćam se stipesu oltara u crkvi sv. Ante u kojem je otkriven i fragment polikromnoga mramornog stupića. Trebalo bi istražiti je li pripadao oltaru s mramornim stupovima koji don Krsto Stošić u zapisima iz 1927. i 1941. godine spominje da se nalazio u crkvi.

Među kamenom građom pronađenom unutar stipesa srušenog oltara izdvojila bih i profilirani ostatak segmentnog luka atike. Riječ je o polukružnom profilu, odsječku zabata, koji je nekoć stajao s lijeve strane atike. Taj se fragment segmentnog luka uklapa dimenzijama u ostale pronađene dijelove nekadašnjega profiliranoga gornjeg dijela trabeacije, također pronađen unutar stipesa srušenog oltara. Unutar stipesa srušenog oltara pronađena je i izvorna kamena arhitravna greda koja se nekoć naslanjala na gornji dio kamenoga monolitnog retabla, razlomljena u tri veća komada.⁷⁷ Zahvaljujući sačuvanim dijelovima, znamo da je edikula izvorno bila zaključena prekinutim zabatom. Prekinuti segmentni zabat nekoć se uzdizao s obrata gređa. Trabeacija je počivala na pilastrima koji su isklesani monolitno, bez baza. U istraživanjima kamene građe koja se nalazila u unutrašnjosti stipesa i s njegove bočne strane pronađeno je nekoliko fragmentata stuba na kojoj se nalazio oltar. Nadalje, u istraživanjima unutrašnjosti stipesa pronađeno je pravokutno udubljenje. Trebalo bi istražiti je li služilo za smještaj relikvija, kao što je to bilo uobičajeno u doba baroka.

Nove spoznaje o oltaru koje donosi njegova rekonstrukcija

Na temelju dokumenata koje je obavio don Krsto Stošić, a koje sam nastojala prepričati u članku, nameće se nekoliko pitanja. Je li opisani barokni oltar onaj isti oltar za koji je oporučno ostavio novce zadarski plemić Jeronim Detrico? Njegovu oporuku izvršio je bogati šibenski trgovac Nikola Buronja, koji je osobno ostavio pedeset dukata za podizanje oltare

na temeljima staroga, vjerojatno također benediktinskog samostana. Samostan se spominje za posjeta kralja Stjepana II. Šibeniku 1089. godine, kad je kralj na Donjem polju održao sabor plemstva, svećenstva i naroda. To potvrđuje u narodu više sačuvanih toponima Bartulovština i toponim Mostir (manastir). Šibenski arheolog Željko Krnčević u djelu *Šibenik i šibenski kraj u ranom srednjem vijeku*, 20, piše o lokalitetu Grušine: „Po svemu sudeći na ovom je mjestu bilo nekoliko sakralnih objekata od kojih su dva ili čak više njih bili istodobno u upotrebi“. Krnčević je mišljenja: „U vrijeme stvaranja vlastite biskupije Šibenčani se pozivaju i na sačuvanu tradiciju – legendu o postojanju morinjskog biskupa. Donose tako priču o morinjskom gradu u blizini Šibenika koji je, tobože, imao i svog crkvenog poglavara – biskupa.“

77 Svi navedeni elementi, osim desnoga segmentnog luka, pronađeni unutar stipesa. Grede se obrće u osi središnjih pilastara te se u zoni niže za skulpturu vraća u istu ravninu.

posvećenog svecima Nikoli i Jakovu.⁷⁸ U kasnijim dokumentima povezanim s tim oltarom, koje je objavio Stošić, ime sv. Jakova, zaštitnika grada Šibenika, više se ne spominje.

Ako je suditi prema njegovom današnjem izgledu i prema dokumentima koje iznosi don Krsto Stošić, barokni urušeni oltar u špilji mogao je nastati oko 1726. godine, kad se u dokumentima navode podatci vezani uz njegovu izradu, dovršenje i opremanje. Naravno, pitanje precizne datacije njegova dovršenja treba ostaviti otvorenim, kao i pitanje identifikacije altarista, autora oltara. Izgled baroknog oltara iz crkve sv. Ante i materijal od kojeg je sagrađen upućuju na financijske mogućnosti naručitelja iz obitelji Papalić. Njegov je izgled proizašao iz zahtjeva naručitelja. Vezan je uz specifičnu funkciju oltara na kojem ne samo da se odvijala misa, osobito za blagdan titulara crkve sv. Ante Opata, nego su ispred njega grobovi muških članova šibenskih plemićkih obitelji iz obitelji Papalić, Soppe-Papalić i Draganić Vrančić. Uz oltar je bilo vezano misno ruho koje su čuvali nasljednici patronatskog prava na oltar, članovi obitelji Draganić Vrančić, a spominje se kao dotrajalo krajem 19. stoljeća te jedan kalež za vršenje euharistije. Skulptura sv. Nikole, koja je do Stošićeva doba bila u crkvi, upućivala bi na mogućnost da je oltar, kao što je to oporučno zaželio šibenski trgovac Nikola Buronja, bio posvećen njegovom imenjaku, zaštitniku mornara i pomoraca, svecu po kojem je bio nazvan nekadašnji benediktinski samostan, a na zemljištu kojega je sagrađena obližnja tvrđava sv. Nikole. Zanimljivo je istaknuti da Krsto Stošić spominje da su se u crkvi – špilji nekoć nalazili i slika sv. Nikole, i kip sv. Nikole, koji su zaogrtao plaštom.⁷⁹

Dvojica šibenskih plemića povezanih s narudžbom oltara Juraj Papalić (dokument iz 1663. godine) i njegov zet Frane Soppe, za vrijeme kojeg je oltar vjerojatno dovršen, bili su imućni. Oba su obnašala vojničke dužnosti. Možda je skromni, pustinjački ambijent kapele – špilje, a možda otežani pristup od obale rijeke Krke do špilje utjecao na to da se naručitelji odluče za izradu jednostavnijeg tipa oltara, bez složenijih kiparskih ukrasa i inkrustracija od skupocjenoga višebojnog mramora na antependiju. Zasad možemo na temelju ostataka oltara pronađenih *in situ* konstatirati da je mramor bio upotrijebljen za antependij. Većim dijelom sačuvan je prizmatični stipes s predoltarnikom izrađenim od uglačanoga

poliranog svjetlosivog mramora. Po boji i zrnato-kristaliničnoj strukturi taj sivi mramor prošaran bijelim granulama sličan je mramoru zvanom sardinski. Predoltarnik je u središnjem dijelu ukrašen (reljefno) ispučenim ukrasom četverokutnoga prizmatičnog oblika postavljenog na kvadratnom polju, a koji je pak uokviren jednostavnim pilastrima prizmatičnog oblika. Nažalost, od mramornih stupića koje spominje don Krsto Stošić 1927. godine da su se nalazili na oltaru u špilji sv. Ante pronađen je unutar stipesa oltara tek jedan mali mramorni ulomak. Stoga o izgledu konstrukcije kojoj su pripadali mramorni stupići ne možemo zasad niti nagađati.

Monumentalne dimenzije oltara zasigurno nisu odraz provincijskog siromaštva naručitelja. Retabl oltara očituje toskanski red koji je po svojoj jednostavnosti vrlo sličan dorskom redu, a po ukupnom dojmu i proporcijama jonskom redu. Valja imati na umu da se taj snažni red držao najprimjerenijim u vojnoj arhitekturi. Upotrebljavao se i za lučke zgrade i skladišta kad se tim objektima htio dati dostojanstven izgled.⁸⁰ Odabir toskanskog stila mogao bi upućivati na vojnog projektanta ili na činjenicu da su njegovi naručitelji bili u vojnoj službi.⁸¹ Nadajmo se da će buduća arhivska istraživanja podataka o crkvi sv. Ante u šibenskom Biskupskom arhivu, kao i istraživanje arhivskih dokumenata o šibenskim plemićkim obiteljima Soppe-Papalić i Draganić-Vrančić pomoći u identifikaciji autora oltara. Precizna rekonstrukcija izvornog izgleda oltara bit će moguća tek nakon detaljnog mjerenja i istraživanja cjelovitoga sačuvanog pronađenog materijala koji mu je pripadao. Samim tim, njegova će konačna analiza biti moguća tek nakon dovršetka predviđenoga konzervatorsko-restauratorskog rekonstrukcijskog zahvata.

Klasični, trodijelni odnos u komponiranju oltara, stipes, pilastr, dvodijelno grede, pokazuju da se altarist inspirirao antičkim predlošcima i motivima iz arhitektonskih kasnorenesansnih traktata koje je obradio Daniel Premerl u svojoj disertaciji o dalmatinskim drvenim oltarima 17. stoljeća.⁸² Osnovne značajke likovnih odnosa tog oltara sadržane su u odmjerivosti arhitektonskih dijelova i u usklađenosti strukture i ornamenta. Živost cjelini toga dijelom sačuvanog oltara s nišom za skulpturu zasigurno je nekoć davala polikromija.

Oltar je u odnosu na prostor špilje u kojem se nalazio bio monumentaln i dominantan. Njegova visina bila je zadana prirodnim okvirom, vi-

78 Konzervatorsko-restauratorskim zahvatom trebalo bi utvrditi potječe li zelena boja, kao i cementni mort (?) na krajnje bočnim nosačima iz vremena najrecentnije zabilježene restauracije oltara, obavljene 1907. godine, dok je oltar još bio u funkciji te nalaze li se ispod nje tragovi izvorne polikromije oltara. Perlain i Zubin Ferri, „Kameni inventar crkve/špilje sv. Ante, Kanal sv. Ante, Šibenik – istražni konzervatorsko-restauratorski zahvati.“

79 Stošić, *Sela šibenskog kotara*, 19.

80 Ackerman, „The Tuscan/Rustic Order: A Study in the Metaphorical Language of Architecture“, 15–34.

81 Tomić, *Mramorni oltari u Dalmaciji*, 168. Za taj strogi red držalo se da je najprikladniji za vojnu arhitekturu. Sebastiano Serlio držao ga je prikladnim za luke, fortifikacije, gradska vrata, tvrđave, palače, zatvore, oružarne i općenito ratne objekte.

82 Premerl, „Drveni oltari 17. stoljeća u Dalmaciji“.

sinom i širinom udubine u špilji u koju je bio postavljen.⁸³

Budući da je vjerojatno većim dijelom izrađen od lokalnog vapnenca, postoji mogućnost da je oltar djelo nekoga od u Dalmaciju doseljenih baroknih talijanskih altarista ili nekoga vještog domaćeg klesara. U razdoblju nastanka oltara koji će dospjeti pod patronat obitelji Soppe Papalić u šibenskoj pustinjačkoj crkvi sv. Ante zabilježena je nekolicina imena inozemnih majstora koji su radili srodne mramorne oltare po Dalmaciji. Prisjetimo se za početak mramornog oltara Gospe od Ružarija iz bolske dominikanske crkve iz 1723. godine, djela mletačkog altarista Marca Torresinija (1668. – nakon 1731.), koji je tijekom prvih desetljeća 18. stoljeća radio tipološki srodne polikromirane mramorne oltare ukrašene bočnim volutama.⁸⁴ Pišući o njegovom glavnom oltaru u Novoj crkvi (*Santa Maria Valverde*) u Šibeniku, R. Tomić pokušava na temelju analize arhivske građe o Torresinijevoj djelatnosti u Dalmaciji utvrditi je li riječ o oltaru što ga je patron Francesco Baffo trebao brodom dopremiti iz Venecije u Šibenik 1728. godine. Ili je, pita se Tomić, možda riječ o nekom drugom njegovom žrtveniku u Šibeniku i njegovoj okolici?⁸⁵ S tim u vezi spomenula bih da mu je Bojan Goja pripisao nedavno dva bočna oltara u Novoj crkvi, oltar Sv. Križa i oltar sv. Spiridiona. Na oba oltara uočavamo na bočnim stranama retabla pilastre koji u donjem dijelu završavaju pužastim volutama.⁸⁶

Zabilježeno je da je Marco Torresini boravio u Zadru i njegovoj okolici, gdje je projektirao Scala Santa i podizao oltare u Šibeniku, Trogiru, Splitu te na otoku Braču. Kako piše Radoslav Tomić, nakon sklapanja ugovora s

- 83 Visina oltara od vrha stipesa do utora sačuvanog u špilji je 272 cm.
- 84 Dana 18. 1. 1723. Marco Torresini ugovorio je podizanje oltara s bratovštinom sv. Nikole u dominikanskoj crkvi u Bolu. Vidi: Čoralić i Prijatelj Pavičić, „Prilog poznavanju dvaju oltara u bolskoj dominikanskoj samostanskoj crkvi,“ 146–161. Vidi: Tomić, „Oltari Marka Torresinija u Dalmaciji“, *Adrias. Zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad HAZU u Splitu*, 20, 2014., 138–139.
- 85 Na osnovi zapisa don Krste Stošića poznato je da je Torresini 1724. izradio glavni oltar Nove crkve u Šibeniku koji je poslije razmontiran. Oltar je 1722. godine kod arhitekta u Veneciji naručila bratovština Majke od Milosrđa (*Santa Maria della Misericordia zvana i Valverde*), kad je dogovoreno da se uredi i oltar Sv. Križa. Tomić, „Oltari Marka Torresinija u Dalmaciji“, *Adrias. Zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad HAZU u Splitu*, 20, 2014., 134–136 (129–153). Nakon preinaka izvedenih 70-ih godina 20. stoljeća od oltara je ostao sačuvan samo stipes i svetohranište, oblikovano poput višestranog *tempietta* sa skupocjenim stupićima od zelenog mramora i korintskim kapitelima. Retabl je odstranjen.
- 86 Goja, „Prilozi venecijanskoj baroknoj altaristici i kiparstvu u Dalmaciji i na Kvarneru: Marco Torresini i Carlo Tagliapietra,“ *Peristil*, 58, 2018., 66–68, 74.

dalmatinskim naručiteljima, vraćao se u Veneciju, gdje je imao radionicu. Iz Venecije je gotove dijelove oltarâ dopremao brodom u Dalmaciju. Za oltare je koristio i brački kamen, i to iz Bobovišća. Prema Tomiću Torresini pripada prvoj generaciji doseljenih altarista koji prenose kasnobarokne forme oltara proizašle iz Longhenine i Sardijeve baštine. U zadarskom arhivu, u fondu obitelji Lantana, sačuvana su njegova pisma Marku Antoniju Lantani datirana između 1725. i 1731. godine koja se odnose na gradnju glavnog oltara župne crkve Pohodenja Blažene Djevice Marije u Molatu na istoimenom otoku.⁸⁷

No vratimo se oltaru iz crkve-špilje sv. Ante Opata. Relativno strogi oblici oltara, bez razvedenih stranica stipesa ili pokrenutije atike, navode na dataciju oltara u ranije 18. stoljeće kad je još bila živa tradicija Baldassarea Longhene.

Među nešto kasnijim šibenskim srodnim oltarima valja upozoriti na oltar sv. Antuna Padovanskog u šibenskoj crkvi sv. Frane (nacionalnom svetištu sv. Nikole Tavelića) na kojem je između 1748. i 1750. godine radio mletački majstor Domenico, sin altarista Giuseppea (Iseppo) Fadiga. Tabernakul na oltaru postavio je Pietro Scotti.⁸⁸ Riječ je o sličnom tipu longhenovskog oltara s dvama uspravljenim volutnim pilastrima na retablu.⁸⁹ Giuseppe Fadiga, Domenicov otac spominje se kao *tagliapietra* u *campo Santa Margherita* u Veneciji 1739. godine. Akademik Radoslav Tomić za altariste iz obitelji Fadiga piše da su slijedili massarijevsku tipologiju oltara.⁹⁰

Nažalost, bez preciznijih arhivskih podataka o vremenu njegova nastanka, teško je samo na temelju komparativne analize s nekoliko sličnih dalmatinskih oltara, koji su djela mletačkih altarista i potječu iz prve polovine 18. stoljeća, identificirati autora baroknog oltara iz nekadašnje crkve sv. Ante u kanalu sv. Ante. S obzirom na uobičajene mehanizme naruđbe u Šibeniku u 18. stoljeću ne čini se nevjerojatnim da su naručitelji iz obitelji Soppe Papalić mogli povjeriti posao i nekom stranom altaristu graditelju koji je tad živio u Dalmaciji. Nadalje, valja imati na umu da oko 1720. – 1730. u Dalmaciji djeluje i nekolicina mletačkih vojnih inženjera,

- 87 Goja, „Prilozi venecijanskoj baroknoj altaristici i kiparstvu u Dalmaciji i na Kvarneru: Marco Torresini i Carlo Tagliapietra,“ *Peristil*, 58, 2018., 65–76.
- 88 Stošić, „Oltari u crkvi sv. Frane u Šibeniku,“ 29; Tomić, *Mramorni oltari u Dalmaciji*, 150, 153.
- 89 Jedan od članova te obitelji, Pietro Fadiga izradio je 1783. godine glavni oltar šibenske varoške crkve. Stošić, *Varoška crkva u Šibeniku*, 19; Šourek, *Altarističke radionice na granici: barokni mramorni oltari u Rijeci i Hrvatskom primorju*, 235–238.
- 90 Tomić, *Mramorni oltari u Dalmaciji*, 113, 150. Kasnobarokni venecijanski arhitekt Giorgio Massari (1687. – 1766.) naslijedio je longhenovsku oltarnu tipologiju.

koji su povremeno bili angažirani i na poslovima podizanje i opremanja crkava.⁹¹ Naravno, valja se prisjetiti i lokalnih protomajstora djelatnih u Šibeniku i okolici u vrijeme podizanja oltara. Primjerice šibenskog protomajstora Ivana Skoku (Scocco, Skok) podrijetlom iz Raba. Godine 1722. sklopio je ugovor s bratovštinom Gospe od Vrhpoljca da će im sazidati crkvu od bračkog kamena i bijelog kamena koji se vadio u Vrhpoljcu. Brački kamen koristio se za pragove, vrata, prozore i vijence. Dovozio se iz Brača preko Jadrtovcu. Crkva Gospe od Vrhpoljca dovršena je 1726. godine.⁹² Na njezinom se pročelju ističe velika preslica. Preslicu je postavio tako da presijeca zaključni zabat pročelja. Iznad baze preslice Skoko je postavio veliku ukladu, s bokova podržanu volutama. U njezinom središnjem dijelu isklesao je u plitkom reljefu jednostavnu baroknu kartušu. Svojom dekoracijom uklada podsjeća na kameno postolje za skulpturu koje se nekoć nalazilo na oltaru sv. Nikole (?). Volute ponavlja i iznad uklade, uz visoko uspravljenu biforu s vitkim otvorima za zvona. Biforu zaključuje segmentnim, u sredini presječenim zabatom. Znamo da je u dva navrata, 1736. i 1749. godine sklopio ugovor sa stanovnicima Betine na otoku Murteru za podizanje zvonika (dovršenog 1752.) i nove kapele oko velikog oltara betinske župne crkve sv. Frane Asiškog, na kojoj je radio i njegov prezimenjak Petar Skoko. Sudjelovao je na oblikovanju svetišta (1725.), broda i pročelja (1746. – 1749.) župne crkve Sv. Križa u Vodicama. U gradu Šibeniku radio je na podizanju zdenca kod crkve sv. Ivana Krstitelja. Podigao je i stubište s obje strane renesansne gradske

91 Kao primjer navela bih pukovnika Antuna Markovića koji je tipični predstavnik generacija vojnih inženjera stasalih nakon završetka posljednjega mletačko-osmanskog rata, a koji nije imao priliku pokazati svoje tehničko umijeće u ratnim okolnostima. Od 1732. godine uz Markovićevo se ime u spisima mletačke vojne administracije navodi i inženjerska služba, a prvi je njegov inženjerski angažman bio crtež dijela toka rijeke Krke s projektom o sprečavanju zatrpavanja njezina korita. Iduće se tri godine inženjer Marković bavio rijekom Krkom skicirajući njezin tok i vodopade, te projektirajući njezino novo korito. Činjenica što je Marković u isto vrijeme obavljao inženjerske poslove i zapovijedao vlastitom postrojbom, pješačkom satnijom nije u tadašnjoj inženjeriji bila izuzetak. O tom časniku i inženjeru pisao je Fisković, „Ignacije Macanović i njegov krug,“ 198–268; Bilić, *Inženjeri u službi Mletačke Republike: inženjeri i civilna arhitektura u 18. stoljeću u mletačkoj Dalmaciji i Albaniji*, 24–44; Čoralić i Markulin, „Vojni inženjer Antun Marković (u. 1767.) i njegova pješačka pukovnija,“ 177–178. Otrprike u vrijeme podizanja oltara u crkvi – pećini sv. Ante, negdje prije 1722. godine lokalni protomajstor Petar Skoko radio je na podizanju makarske katedrale. D. Bilić, „Inženjer Francesco Melchiori (u. 1743.) u službi Mletačke Republike,“ 485–492.

92 Stošić, *Sela šibenskog kotara*, 72.

lože. Smatra se da je djelovao na gradnji Varoške crkve te na barokizaciji Nove crkve i crkve sv. Frane, gdje mu se pripisuje izrada baroknih profila portala, prozora i lože zvonika.⁹³ S obzirom na činjenicu da se u trenutku podizanja oltara u crkvi sv. Ante Opata Ivan Skoko profilira u najaktivnijega šibenskoga graditelja, valja istražiti mogućnost njegova sudjelovanja u podizanju oltara. S tim u vezi zanimljivo je uočiti sličnosti motiva vitice s krivuljnim listovima koji je Skoko isklesao u plitkom reljefu na nadvratniku portala betinske crkve s motivom *scrollwerka* isklesanom na postamentu nekadašnjeg kipa sv. Nikole.

Spomenula bih usput nekoliko tipološki srodnih mramornih oltara s volutnim pilastrima lociranih u crkvama izvan Dalmacije, a koji bi potvrdili pretpostavljenu dataciju oltara iz špilje. U franjevačkoj crkvi u gradu Krku srodan mu je bočni oltar sv. Ante Padovanskog za koji se pretpostavlja da bi mogao biti djelo kasnoga 17. – ranoga 18. stoljeća.⁹⁴ Damir Tulić je u katalogu svoje doktorske disertacije o istarskim mramornim oltarima objavio nekoliko tamošnjih relativno sličnih oltara s bočnim volutnim pilastrima kao što su glavni oltar s palom s prikazom Bogorodice sa sv. Silvestrom i sv. Sofijom u župnoj crkvi svetog Silvestra pape u Kanfanaru (prva četvrtina 18. stoljeća, autor nepoznat), oltar sv. Ante Padovanskog u župnoj crkvi sv. Jurja u Bujama datiran 1746., djelo radio-nice Antona Boškariola i bočni oltar u crkvi Gospe od Anđela u Poreču.⁹⁵

Kad je riječ o samoj narudžbi oltara sv. Nikole u pustinjačkoj crkvi, valja imati na umu da su neki od ključnih naručitelja oltara obnašali vojne dužnosti u mletačkoj vojsci u trenutku kad je udio Šibenčana u sklopu postrojbi *Fanti oltramari* i *Croati a cavallo* u mletačkoj vojsci znatno porastao. Naime, intenzitet njihova bilježenja u spomenutim postrojbama kontinuirano je rastao u početnom dijelu 18. stoljeća, odnosno u doba Drugoga morejskog rata (1714. – 1718.) i u godinama nakon njega.⁹⁶ Šibenčane tad, sudeći prema dosada istraženju arhivskoj građi, nalazimo na svim razinama vojne

93 Prijatelj, „Arhitekt Ivan Skoko i domaći majstori šibenskog baroka,“ 105–120; Prijatelj, „Barok u Dalmaciji,“ 693; Horvat Levaj, *Barokna arhitektura*, 391–393.

94 Zahvaljujem na informaciji prof. dr. Danku Šoureku.

95 Tulić, *Kamena skulptura i oltari 17. i 18. stoljeća u Porečko-pulskoj biskupiji*: doktorska disertacija, sv. II., *Katalog*, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, mentor: dr. sc. Nina Kudiš, 2012., kataloške jedinice 79, 23 i 199.

96 Mjesta djelovanja, stacioniranja i popisivanja šibenskih časnika, dočasnika i vojnika odražavaju rasprostranjenost mletačkih stečevina od *terraferme*, preko Istre i Dalmacije, do Boke i Grčke, ali i svjedoče o mobilnosti elitnih mletačkih kopnenih jedinica. Šibenčani su se, promatrajući ih u kontekstu cjelovitog uzorka, uklapali u opću sliku vojnika toga vremena. Vidi: Čoralić, i Katušić, *Šibenčani u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama u 18. stoljeću*, 148–149 (bilj. 1 i 2).

piramide mletačkih prekojadranskih pješačkih i konjaničkih postrojbi. Neki od njih, poput odvjeta obitelji Fenzi i Divnić, postigli su visoke časničke činove i zapovijedali pukovnijama. Niz je Šibenčana, često plemića, zabilježen u činu kapetana, poručnika i potporučnika, a brojni su zabilježeni kao obnašatelji specijaliziranih službi u pripadajućim postrojbama. Povjesničari Lovorka Čoralić, Maja Katušić i Nikola Markulin uočili su da su brojni Šibenčani, obnašatelji nižih činova (niži časnici i dočasnici) i specijaliziranih službi, djelovali u jedinicama kojima su zapovijedali njihovi sugrađani. U svojim su istraživanjima spomenuti povjesničari uočili djelovanja šibenskih vojnika od Zadra do Crne Gore. Tijekom svoje bogate karijere neki od njih postigli su najviše časničke činove i istaknuti su protagonisti novovjekovne vojne povijesti istočnog Jadrana. Mnogi od njih, poput mletačkih zapovjednika koji su potjecali iz plemićkih obitelji Papalić, Soppe Papalić i Draganić Vrančić kao pripadnici lokalne elite šibenske komune tijekom ratova protiv Osmanlija potvrđivali su svoj status i podizanjem obiteljskih grobnica i crkvenih oltara u šibenskom kraju.⁹⁷

Prostor špilje sv. Ante Opata u izvornom kontekstu

Zahvaljujući činjenici da je sačuvano 90 posto originalnog oltara, moguća je cjelovita rekonstrukcija njegova izvornog izgleda. Njegova bi rekonstrukcija, koju planira u skoroj budućnosti izvesti Javna ustanova prirode šibensko-kninske županije, kao i obnova nekadašnjega pristupnog stubišta do crkve, bitno obojila prostor nekadašnje crkve-špilje u kanalu sv. Ante, vrativši barem djelomično kulturno-povijesnu vrijednost koju je taj osebujni crkveni prostor nekoć imao. Upravo u duhu zamisli koje je imao davne 1927. godine don Krsto Stošić kad je zapisao: „Nije nam časno, da ovakva idilična pozicija i starinska pećina kapelica stoji barbarski zapuštena. Ta svaki stranac pogledat će razočaran u onaj kraj. Treba se maknuti. Pustinjak sv. Antun je dugo čekao zbog naše nemarnosti. To čuti svaki razumniji građanin, kao i svi ribari i brodari, koji konalom prolaze. Svatko je za to, da se onaj kraj uredi. Svatko će dati svoj doprinos. Uredimo pristan, putić i kapelu s novim svečevim kipom. Učinimo zakonište pod potkapijom, nasadimo bore i čemprese vazda zelene. Tada ćemo opet imati jedan zamak, gdje ćemo biti bliži moru, brdu i nebu, prirodí i Bogu.“

Veseli činjenica da je nedavno, dana 17. 1. 2022., na blagdan sv. Ante Opata šibenski biskup Tomislav Rogić u špilji vodio Službu riječi, što svjedoči o inicijativi Šibenske biskupije da toj osebujnoj crkvi po-

97 Markulin, „Mletačka vojna organizacija u Dalmaciji i Boki od Morejskog rata (1684. – 1699.) do Požarevačkog mira 1718.“ Markulin, „Vojno poduzetništvo u Mletačkoj Dalmaciji i Boki od 1700. do 1718. godine, 159–196; Čoralić, Markulin. „Vojni inženjer Antun Marković (u. 1767.) i njegova pješačka pukovnija,“ 177–178.

Sl. 5.
Današnji izgled
glavnog oltara
u špilji sv. Ante
u kanalu sv. Ante
(foto: I. Prijatelj
Pavičić)

vrate izvornu funkciju.⁹⁸

Kad su Stošić i Ljubo Karaman pokušavali između 1927. i 1936. godine zaštititi ambijent i sakralnu funkciju špilje sv. Ante Opata, kao da su imali na umu činjenicu da je u Dalmaciji nekoć bilo nekoliko srodnih crkava-špilja, a koje danas više nisu u funkciji. Nekadašnji njihovi oltari su ili djelomično sačuvani, ili su, kao u slučaju crkve sv. Ante, uništeni. Zahvaljujući istraživanjima don Krste Stošića, znamo da je crkva sv. Ante poput pustinja Blaca na Braču bila mjesto kontemplacije, mjesto sklanjanja ili bijega pred Turcima, ili od kuge. Razmišljajući o tome kako je nekoć funkcionirao prostor špilje sv. Ante Opata ponad obale Krke, možemo se prisjetiti nekoliko talijanskih primjera crkava špilja u kojima su sačuvani oltari i crkvena funkcija. Krenula bih od čuvene špilje sv. Mihovila Arkandela pokraj slavnog svetišta u Monte Garganu.⁹⁹ U njoj se i danas nalaze tri oltara, barokni oltar sv. Frane iz 1675. godine, oltar sv. Križa iz 17. stoljeća i Gospin oltar. Lijepi Gospin oltar sačuvan je i u crkvi – špilji na lokalitetu Montevergine.¹⁰⁰ Svetom Mihovilu posvećena

98 „Molitva u Kanalu sv. Ante,“ pristupljeno 20. 1. 2022., <https://ika.hkm.hr/novosti/molitva-u-kanalu-sv-ante/>

99 „Gli altari nella grotta dell’Arcangelo“.

100 Današnja mala crkva, sagrađena na početku 18. stoljeća, zamijenila je raniju crkvu sagrađenu krajem 16. stoljeća. Zabilježena je legenda iz 1595. godine da se na tom lokalitetu Blažena Djevica objavila lokalnom pastiru i zamolila ga da dovede na obližnje brdo župnika i stanovnike njegova kraja. Kad su tamo stigli, zapazili su špilju, a u njezinoj unutrašnjosti nalazio se oltar s Gospinim likom. Tada su odlučili podignuti na tom mjestu kapelu. Vidi: „Santuario di Montevergine Palmariggi. Province of Lecce. Puglia“.

je crkva špilja smještena u blizini Lago di Varano u Provinciji Foggia. U njoj je i danas oltar posvećen svecu arkandelu, zaštitniku ratnika.¹⁰¹ Posebno sugestivan je prostor njemu posvećene špilje (*Grotta dell'Angelo*) u *comune di Sant'Angelo* u Fasanelli pokraj Salerno. Kao i šibenska špilja sv. Ante, i ta osjećaj sakralnosti duhuje misticizmu prostora. Pored te crkve (*grotta di San Michele*) već u 11. stoljeću okupljala se zajednica vjernika koji su pripadali benediktinskom redu, točnije benediktinskom samostanu Sv. Trojstva *di Cava dei Tirreni*. U crkvi se i danas nalazi nadgrobni spomenik iz 1585. godine opata Francesca Caracciola, koji je dao načiniti njegov nećak Fabio Caracciolo na njegovu uspomenu. Sa šibenskom crkvom – špiljom mogla bi se po nekadašnjoj funkciji pustinjačke crkve usporediti tzv. *Grotta dell'eremita* smještena u Valle di Susa u Piemontu pokraj Torina, s oltarom koji je pripadao pustinjacima.¹⁰² Priča o nastanku tog oratorija u špilji povezana je sa sv. Giovannijem Vincenzom, prvim zabilježenim pustinjakom koji je ovdje boravio oko 1000. godine, a proglašen je svecem. Riječ je o ravenskom biskupu koji je bio napustio svoju biskupiju da bi se posvetio kontemplativnom životu, poput našega svetog Jerolima. Legenda priča da su tamošnji eremiti željeli sagraditi svetište posvećeno sv. Mihovilu na obližnjem Caprasiju i tada otkrili špilju.¹⁰³ Čuvena je i crkva špilja blizu Udina koju Talijani zovu *grotta di San Giovanni d'Antro*, a Slovenci Landarska jama.¹⁰⁴

Svi navedeni primjeri špilja – crkava s oltarima sugestivna su mjesta smještena usred netaknutog krajobraza koja posreduju osjećaj vjere, mira i duhovnosti, te predstavljaju specifična mjesta za molitvu. Smještena su u pejzažu, daleko od naseljenog prostora, nekada su to bila mjesta teško dostupna masi vjernika, kao nekoć crkva špilja sv. Ante Opata. Posljednjih godina to su turističke meke. Ako bude obnovljen njezin inventar, crkva sv. Ante Opata mogla bi postati prvorazredna kulturno-umjetnička zanimljivost unutar šetnice u kanalu sv. Ante i središte neke nove priče o tome zaštićenom kulturnom krajoliku.

- 101 U crkvi se nalaze dva zavjetna oltara, pretpostavlja se romaničkog podrijetla, na kojima se časte arkandeo Rafael i Navještenje. „Grotta san Michele Cagnano Varano.“
- 102 „Museo Torino. Archivio fotografico.“
- 103 „Storie. Comune Caprie.“
- 104 Pretpostavlja se da je postala kulturnim prostorom u osmom stoljeću. Nalazi se u Pulfero, u dolini Natisone, pokraj Cividale del Friuli. U njezinoj se unutrašnjosti nalazi kapela s drvenim oltarom iz 18. stoljeća, koji se pripisuje slovenskim majstorima, dok skulpture na oltaru datiraju iz 16. stoljeća i pripisane su radionici Giovannija Martinija. „Grotta d'Antro.“

NEOBJAVLJENI IZVORI

Kratice

- Arhiv Arheološkog muzeja u Splitu: AMS, Arhiv
- Arhiv Konzervatorskog odjela u Splitu: Arhiv KO Split
- Biskupski arhiv u Šibeniku, Kanonske vizitacije: BAŠ, KB.
- AMS, Arhiv don Luka Jelić, Jelićev putni notes Murter – Krka 1907. – 1911., *Sibenicensia*, fascikl IX/1.
- Arhiv KO Split, 1929., br. 56, 57, 130.
- Arhiv KO Split, 1936., br. 2, „Popis zgrada, utvrda, crkava i kapelica koji treba da se ušćuvaju radi svoje historične vrijednosti“ od 18. 11. 1935.
- Arhiv KO Split, 1936., br. 2, dopis Ljube Karamana Gradskom poglavarstvu u Šibeniku od 13. 1. 1936.
- BAŠ, KB, kutija 13, vizitacija biskupa Scottija 1786. – 1787.
- BAŠ, KB, kutija 14, vizitacije biskupa Scottija 1790. i 1791., te 1792. godine.
- BAŠ, KB, kutija 20, „Pastirski pohod 1905.“

POPIS LITERATURE

- Ackerman, James S. „The Tuscan/Rustic Order: A Study in the Metaphorical Language of Architecture“. *Journal of the Society of Architectural Historians* XLII, br. 1 (March 1983): 15–34.
- Batelja, Juraj. *Svećenička pustinja Blaca – u obrisima povijesnih činjenica i zrcalu svoga Pravilnika*. Zagreb: Biskupija bračko-hvarsko-viška, 1992.
- Bilić, Darka. *Inženjeri u službi Mletačke Republike: inženjeri i civilna arhitektura u 18. stoljeću u mletačkoj Dalmaciji i Albaniji*. Split: Književni krug u Splitu, 2013.
- Bilić, Darka. „Inženjer Francesco Melchiori (u. 1743.) u službi Mletačke Republike“, 485-492. U: *Ljudi 18 stoljeća na hrvatskom prostoru*, ur. Lovorka Čoralčić. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2016.
- Bužančić, Radoslav. „Pustinja Blaca – kulturni krajolik.“ *Klesarstvo i graditeljstvo* 26, br. 1–2 (2017): 2–19.
- Bužančić, Tomislav. „Blaca.“ U *Samostani otoka Brača*. Bol–Supetar, 1993.
- Comune Caprie.to.it. „Storia. Comune di Caprie.“ Pristupljeno 21. 7. 2021., <https://www.comune.caprie.to.it/it-it/vivere-il-comune/storia>
- Culturaitalia.it. „Archivio fotografico. Fondazione Torino Musei.“ Pristupljeno 21. 7. 2021., http://www.culturaitalia.it/opencms/viewItem.jsp?language=en&case=&id=oai%3Amuseotorino.it_archiviofotografico%3A9967
- Čoralčić, Lovorka. „Draganić.“ U *Hrvatski bibliografski leksikon*, sv. 3, Č–D. Zagreb: Hrvatski leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1993: 541.
- Čoralčić, Lovorka i Ivana Prijatelj Pavičić. „Prilog poznavanju dvaju oltara u bolskoj dominikanskoj samostanskoj crkvi.“ *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, br. 28 (2004): 146–161.
- Čoralčić, Lovorka i Maja Katušić. „Šibenčani u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama u 18. stoljeću.“ *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 58 (2016): 148–149.
- Čoralčić, Lovorka i Nikola Markulin. „Vojni inženjer Antun Marković (u. 1767.) i njegova pješaka pukovnija“. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 60 (2018): 167–204.
- Farlati, Daniele. *Illyricum sacrum*. Venecija: Apud Sebastianum Coletti, 1751.
- Fisković, Cvito. „Ignacije Macanović i njegov krug.“ *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 9 (1955): 198–268.
- Foggiatoday. „Grotta San Michele (Cagnano Varano).“ Pristupljeno 21. 7. 2021., <https://www.foggiatoday.it/social/grotta-san-michele-cagnano-varano-foggia.html>

- Fosco, Antonio G. *La cattedrale di Sebenico ed il suo architetto Giorgio Orsini detto Dalmatico*. Zara: G. Woditzka, 1873.
- Fosco, Antonio G. „I due progetti della Cattedrale di Sebenico di Antonio Massegne e di Giorgio Orsini.“ *Folium Diocesanum IX*, br. 2 (1890): 14–15.
- Fosco, Antonio G. *Documenti inediti della fabbrica cattedrale di Sebenico ed il suo architetto, Giorgio Orsini detto Dalmatico*. Sebenico: Tipografia della curia vescovile, 1891.
- Galvani, Federico Antonio. *Il Re d'armi di Sebenico con illustrazioni storiche*. Venecija: tip. di Pietro Naratovich, 1884.
- Glavaš, Ivo i Ivo Šprljan. „Kule na ulazu u Kanal sv. Ante – neodvojivi dio šibenskih fortifikacija.“ *Ars Adriatica* 8 (2018): 47–60.
- Goja, Bojan. „Prilozi venecijanskoj baroknoj altaristici i kiparstvu u Dalmaciji i na Kvarneru: Marco Torresini i Carlo Tagliapietra.“ *Peristil* 58 (2018): 65–76.
- Granić, Miroslav i Denis Martinović. *Plemstvo Kraljevine Dalmacije 1814. – 1918*. Zadar – Split: Državni arhiv u Zadru – Književni krug u Splitu, 2018.
- „Grotta d'Antro“. Pristupljeno 21. 7. 2021., <http://www.grottadantro.it>
- Grubišić, Slavo. *Šibenik kroz stoljeća*. Šibenik, 1974.
- „Hans Folnesics“. *Mitteilungen der Zentralkommission*, 1914, III. Folge, XIII. Jg., Personalstand vom 30. November 1914, o. S.
- Hartmann, Peter W. *Rollwerk. Kunstlexikon*. Sersheim: Vertriebsagentur, Raßhofer, 1997.
- Horvat Levaj, Katarina. *Barokna arhitektura*. Zagreb: Naklada Ljevak, listopad 2015.
- *Hrvatska enciklopedija*, mrežno i zdanje. „Folnesics, Hans.“ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 30. 12. 2020., <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20042>
- *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. „Riedl, Pavao.“ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 30. 12. 2020., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52816>
- Ilturista.info. „La Grotta Santuario di San Michele Arcangelo scavata nella roccia a Sant Angelo a Fasanella“. Pristupljeno 21. 7. 2021., https://www.ilturista.info/ugc/info/da_visitare/2370-La_Grotta_Santuario_di_San_Michele_Arcangelo_scavata_nella_roccia_a_Sant_Angelo_a_Fasanella/
- Jakišić, Nikola i Željko Krnčević. „Predromanički reljefi iz crkvice Sv. Lovre u Morinju kraj Šibenika“, *Starohrvatska prosvjeta* III/24 (1997): 91–110.
- Juran, Kristijan. „Morlaci u Šibeniku između Ciparskog i Kandijškog rata.“ *Povijesni prilozi* 30, br. 49 (2015): 163–208.
- Juran, Kristijan. „Trgovci, pomorci, obrtnici i medicinski djelatnici u Šibeniku od 1620. do 1633. godine.“ U *Šibenik od prvog spomena*, zbornik radova međunarodnog skupa. Šibenik: Muzej grada Šibenika, 2018.: 269–270.
- Kojundžić, Tonko. „Slika sv. Apolonije u Šibeniku“. *Acta stomatologica Croatica*, vol. 30, br. 4 (1996): 306–307. Pristupljeno 8. 6. 2021., file:///C:/Users/Ivana/Downloads/30_4_306_307_kojundzic.pdf
- Kovačić, Slavko i Nikša Lučić. „Jelić, Luka.“ U *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 6, I–Kal, Zagreb: Hrvatski leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2005: 436–439.
- Kovačić, Vanja. „Dragonjina spilja.“ U *Ranokršćanski spomenici otoka Braća*, ur. Joško Belamarić, 97. Split: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture – Split, 1994.
- Krnčević, Željko. *Srednjevjekovna arheološka nalazišta na Šibenskom području*. Zagreb: Hrvatsko arheološko društvo, 1998.
- Krnčević, Željko. *Šibenik i šibenski kraj u ranom srednjem vijeku*. Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 1998.
- Kurelac, Iva. „Nova saznanja o povjesničaru Dinku Zavoroviću, njegovoj obitelji i svojti“. *Zbornik Odsjeka povijesnih znanosti Zavoda povijesnih i društvenih znanosti HAZU*, br. 25 (2006): 183–202.
- Ladić, Zoran. „O šibenskim hospitalima i leprozorijima kasnog srednjeg

- vijeka prema bilježničkim spisima.“ U *Šibenik od prvog spomena*, zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa 950 godina od prvog spomena Šibenika, Šibenik, 26. – 28. rujna, ur. Iva Kurelac, 153–174. Šibenik – Zagreb: Muzej grada Šibenika – Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2018.
- Lucić, Ivan. *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, vol. 1. Preveo Jakov Stipišić. Split: Čakavski sabor, 1979.
- Markulin, Nikola. „Mletačka vojna organizacija u Dalmaciji i Boki od Morejskog rata (1684. – 1699.) do Požarevačkog mira 1718.“. Doktorska disertacija. Odjel za povijest Sveučilišta u Zadru, 2015.
- Markulin, Nikola. „Vojno poduzetništvo u Mletačkoj Dalmaciji i Boki od 1700. do 1718. godine“. *Povijesni prilozi*, br. 51 (2016): 159–196.
- Marotti, Mario. „Otkriven spomenik Petru Jeronimu Draganiću Vrančiću.“ Šibenski portal, 21. 8. 2016. Pristupljeno 21. 7. 2021., <https://sibenskiportal.hr/zupanija/pirovac/otkriven-spomenik-petru-jeronimu-draganic-vrancicu/>
- Miagostovich, Vincenzo. „Per un diario sebenicense.“ *Nuovo cronista di Sebenico*, anno II (1894): 107–115.
- Miletić, Milivoj i Joško Čuzela. *Crkva sv. Ante (kanal sv. Ante)*. Šibenik: DOM-KONZALTING d.o.o. – Šibenik, travanj, 2015.
- Montesantangelo.com. „Gli altari nella Grotta dell'Arcangelo.“ Pristupljeno 21. 7. 2021., <https://www.montesantangelo.com/esplora/san-michele-arcangelo/gli-altari-nella-grotta-dellarcangelo/>
- Ostojić, Ivan. *Benediktinci u Hrvatskoj*, II. dio, *Benediktinci u Dalmaciji*. Split, 1964.
- Ostojić, Ivan. *Šibenik i okolica od najstarijih vremena do 12. stoljeća*. Krapina, 1972.
- Pavić, Josip. „Hrvatska utvrđenja Šibenika i okolice u ostavštini Luke Jelića.“ U *Don Luka Jelić (1864. – 1922.) istraživač i znanstvenik: valorizacija znanstvenog opusa*, knjižica sažetaka, znanstveni skup, Zadar, 24. listopada 2019: 15.
- Pederin, Ivan. „Šibenik (Sebenico) nel basso Medioevo fino al 1440“. *Archivio storico italiano*, vol. 149, N. 4, 550 (ottobre–dicembre 1991): 811–885.
- Perlain, Petra i Tea Zubin Ferri. „Kameni inventar crkve/špilje sv. Ante, Kanal sv. Ante, Šibenik – istražni konzervatorsko-restauratorski zahvati.“ U *Važnost zaštićenih područja za očuvanje prirodnih i kulturnih vrijednosti i održivi razvoj lokalne zajednice*, zbornik međunarodnog znanstveno-stručnog skupa održanog u Šibeniku 18. – 20. listopada 2023, org. Javna ustanova Priroda Šibensko-kninske županije, u tisku.
- Plemstvo.hr. „Obitelji. Draganić Vrančić.“ Pristupljeno 15. 12. 2020., <http://www.plemstvo.hr/obitelji/draganicvrancic5>
- Podrug, Emil. „Izvjestaj o sondažnom istraživanju špilje sv. Ante.“ Šibenik: Muzej grada Šibenika, rujna, 2013.
- Podrug, Emil, Josip Pavić, Ivana Prijatelj Pavičić, Željka Bedić et al. *Crkva, pustinja, bunker. Špilja sv. Ante u kanalu pred Šibenikom*, ur. E. Podrug i E. Pavičić. Šibenik: Muzej grada Šibenika, Javna ustanova Priroda Šibensko-kninske županije, Javna ustanova Trdava kulture Šibenik, 2023.
- Podrug, Emil, Josip Pavić i Ivana Prijatelj Pavičić. „Povijest i kontekst korištenja špilje sv. Ante“. U Podrug, Emil, Josip Pavić, Ivana Prijatelj Pavičić, Željka Bedić et al. *Crkva, pustinja, bunker. Špilja sv. Ante u kanalu pred Šibenikom*, ur. E. Podrug i E. Pavičić, 9–107, 131–144. Šibenik: Muzej grada Šibenika, Javna ustanova Priroda Šibensko-kninske županije, Javna ustanova Trdava kulture Šibenik, 2023.
- Podrug, Emil, Željka Bedić, Vlasta Vyroubal, Mario Šlaus, Sarah McLure i Željko Krnčević. „Istraživanja grobova špilje sv. Ante“. U Podrug, Emil, Josip Pavić, Ivana Prijatelj Pavičić, Željka Bedić et al. *Crkva, pustinja, bunker. Špilja sv. Ante u kanalu pred Šibenikom*, ur. E. Podrug i E. Pavičić. Šibenik: Muzej grada Šibenika, Javna ustanova Priroda Šibensko-kninske županije,

- je, Javna ustanova Tvrdava kulture Šibenik, 2023.
- Podrug, Emil, Josip Pavić, Ivana Prijatelj Pavičić. „Špilja sv. Ante kod Šibenika – mjesto crkvene, pustinjačke i vojne baštine.“ U *Važnost zaštićenih područja za očuvanje prirodnih i kulturnih vrijednosti i održivi razvoj lokalne zajednice*, zbornik međunarodnog znanstveno-stručnog skupa održanog u Šibeniku 18.–20. listopada 2023., org. Javna ustanova Priroda Šibensko-kninske županije, u tisku.
  - Popovčak, Borivoj i Sanja Cvenić. *Schneiderov fotografski arhiv. Hrvatski spomenici kulture i umjetnosti*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Strossmayerova galerija starih majstora, 1999.
  - Pozzo, Andrea. *Perspettiva de pictori e architetti* II. Roma: Stamperia di Gio. Giacomo Komarek, 1700.
  - Premerl, Daniel. „Drveni oltari 17. stoljeća u Dalmaciji“. Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2008.
  - Prijatelj, Kruno. „Arhitekt Ivan Skoko i domaći majstori šibenskog baroka“. *Zbornik zaštite spomenika kulture* III, br. 1 (1952): 105–120.
  - Prijatelj, Kruno. „Barok u Dalmaciji.“ U *Barok u Hrvatskoj*, ured. Slavko Goldstein et. al., 693. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982.
  - Prijatelj Pavičić, Ivana. „Prilog poznavanju dviju glava porijeklom iz crkve-pećine Sv. Ante opata u šibenskom Kanalu sv. Ante“. *Ars Adriatica*, br. 11 (2021.): 129–150.
  - Radić, Danka. „Grbovi splitskih obitelji u Armi di Trav – Gioco de armi Jerolima Buffalisa i na trogirskim zdanjima“. *Kulturna baština*, br. 34 (2007): 47–82.
  - Ricceputi, Filippo i Stefano Paulovich Lucich. *Memorie di cose Dalmatiche nella storia della vita di San Giovanni Orsini vescolo di Trau scritte dal padre Filippo Riceputi e pubblicata dal canonico Stefano Paulovich Lucich con appendici*. Zadar: Tip. Demarchi-Rougier, 1864.
  - Serlio, Sebastiano. *Il terzo libro d'architettura ... nel qual si figurano, e descrivono le antichità di Roma, e le altre che sono in Italia, e fuori d'Italia. Regole generali di architettura ... sopra le cinque maniere de gli edifici, cioè, thosciano, dorico, ionico, corinthio, e composito, con gli essempli de l'anquità*. Venecija: Ed. Francesco Marcolini, 1540.
  - Skelin, Ante. „Šibenska komuna od početka Ciparskog do pred Kandijški rat“. *Časopis studenata povijesti Sveučilišta u Zadru, Rostra*, br. 8, godina X (2017): 91–115.
  - Stošić, Krsto. „Pećina Sv. Ante Opata u šibenskom kanalu“. Šibenik: Pučka tiskara, 17. 1. 1927. (letak) (isto, *Narodna straža*, 4, Šibenik, 18. 1. 1927., 4, 2–4) Pristupljeno 8. 6. 2021., http://212.92.192.228/digitalizacija/novine/narodna-straža_1927_01_004.pdf
  - Stošić, Krsto. „Oltari u crkvi sv. Frane u Šibeniku.“ *Novo doba*, 24. 12. 1930., str. 29.
  - Stošić, Krsto. *Varoška crkva u Šibeniku. Povijesne crte*. Šibenik: Tiskara „Kačić“, 1932.
  - Stošić, Krsto. *Sela šibenskog kotara*. Šibenik: Tiskara „Kačić“, 1941.
  - Šibenik.in. „Jedan od najznačajnijih Pirovčana svih vremena. Otkriven spomenik Petru Jeronimu Draganiću Vrančiću. Pristupljeno 15. 12. 2020., <https://www.sibenik.in/zupanija/jedan-od-najznacajnih-pirovca-na-svih-vremena-otkriven-spomenik-petru-jeronimu-draganicu-vrancicu/63789.html>
  - Šourek, Danko. *Altarističke radionice na granici: barokni mramorni oltari u Rijeci i Hrvatskom primorju*. Zagreb: Leykam International, 2015.
  - Tomić, Radoslav. „Djelatnost altarista Pija i Vicka Dall'Acqua u Dalmaciji.“ *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 17, br. 2 (1993): 67–79.
  - Tomić, Radoslav. *Mramorni oltari i skulptura u Dalmaciji*. Zagreb: Matica hrvatska, 1995.
  - Tomić, Radoslav. „Oltari Marka Toresinija u Dalmaciji“, *Adrias. Zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad HAZU u Splitu*, br. 20 (2014): 129–153.

- Tportal. Sa. N. (Hina). „Arheološki nalazi za više od stoljeća pomiču starost Šibenika.“ 22. 12. 2020. Pristupljeno 10. 3. 2021. <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/arheoloski-nalazi-za-vise-od-stoljeca-pomicu-starost-sibenika-20201222>
- Tripadvisor. „Santuario di Montevergine Palmariggi. Province de Lecce.“ Pristupljeno 21. 7. 2021., https://www.tripadvisor.it/LocationPhotoDirectLink-g2209362-d11897772-i344713238-Santuario_di_Montevergine_Palmariggi_Province_of_Lecce_Puglia.html
- Tulić, Damir. *Kamena skulptura i oltari 17. i 18. stoljeća u Porečko-pulskoj biskupiji*. Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012.
- Turistavagamondo. „Grotta dell'Angelo nell'comune di Santangelo a Fasanello Salerno. Storia.“ Pristupljeno 21. 7. 2021., <https://www.turistavagamondo.it/2019/11/15/grotta-dellangelo-nel-comune-di-santangelo-a-fasanello-salerno/>
- Urem, Mladen. „Ostavština pl. obitelji Draganić-Vrančić iz Pirovca“. U *Izbori za povijest obitelji Draganić-Vrančić*, ured. Goran Crnković, 14–15. Rijeka: Državni arhiv u Rijeci, 2017.
- von Rosenfeld, Heyer i Carl Georg Friedrich. *Der Adel des Königreichs Dalmatien: nach archivalischen und anderen authentischen Quellen*. Zagreb: Golden Marketing, 1995.
- Walderdorff, Imma. „Inventarisierung und stilgerechte Restaurierung: Die primären Aufgaben der institutionellen Denkmalpflege im Kronland Salzburg.“ Diplomski rad, Sveučilište u Salzburgu, 2005.

Ivana Prijatelj Pavičić, dr. sc., redovita je profesorica u trajnom zvanju na Odsjeku za povijest umjetnosti pri Filozofskom fakultetu u Splitu. Bavi se dalmatinskom umjetnošću u razdoblju od 14. do 19. stoljeća i umjetnicima hrvatskog podrijetla zvanim Schiavoni. Kao gostujuća profesorica predavala je na tri sveučilišta u inozemstvu. Objavila je šest knjiga, više znanstvenih radova, sudjelovala na više tuzemnih i inozemnih znanstvenih skupova te organizirala nekoliko skupova. Vodila dva znanstveno-istraživačka projekta i kao suradnica sudjelovala na nekoliko znanstvenih hrvatskih i međunarodnih projekata.

Ivana Prijatelj Pavičić, PhD, holds the position of Full Professor at the Department of Art History at the Faculty of Arts and Social Sciences, University of Split. Her research interests include Dalmatian art from the 14th to 19th centuries, and artists of Croatian origin, called Schiavoni. As a visiting professor, she has taught at three universities abroad. She has authored six books and a number of scholarly papers, participated in domestic and international scholarly conferences, and organized several symposia. She has led two research projects and participated in a number of scholarly projects in Croatia and internationally.

New Insights on the Baroque Altar from the Cave Church of St Anthony the Abbot in Šibenik's Canal of St Anthony

The paper investigates a derelict Baroque altar situated in the cave church of St Anthony within the area known as the Krka River Canal near Šibenik. Based on an analysis of extant archival sources, the author posits a potential dating around 1726 for the altar's creation, completion, and furnishing. The precise date of its completion remains undetermined, as does its attribution. The conclusion raises inquiries into whether the austere hermitic atmosphere of the cave chapel and the challenging access from the bank of the Krka River influenced the commissioner's decision to opt for a simpler form of altar, devoid of intricate sculptural adornments or inlays crafted from precious multicoloured marble on the antependium.